PRIS 75 ØRE

KRIGEN, FREDEN OG FREMTIDEN

HVORLEDES KAN KRIG I FREMTIDEN FOREBYGGES

AF

ELLEN KEY

AUTORISERET OVERSÆTTELSE

V. PIOS BOGHANDEL
— POVL BRANNER —

KØBENHAVN
1915.

KRIGEN, FREDEN OG FREMTIDEN

HVORLEDES KAN KRIG I FREMTIDEN FOREBYGGES

AF

ELLEN KEY

AUTORISERET OVERSÆTTELSE FOR DANMARK OG NORGE
VED
OTTO WADSTED

1915. I 2632

KØBENHAVN
FORLAGT AF V. PIOS BOGHANDEL
(POVL BRANNER)
1915

S. L. Møllers Bogtrykkeri. København.

FORORD.

Nedenstaaende Foredrag her jeg paa Opfordring af »*Svenska fredsförbundet*« holdt i Odeon den 1. November 1914 og senere efter Opfordring af socialistiske Ungdoms- og Kvindeforeninger gentaget i »*Folkets Hus och Södermalms högre läroverk*« den 8. November. Efter Anmodning af Linköpings socialdemokratiske Kvindeklub blev Foredraget gentaget i Linköping den 12. November og efter Opfordring af Kvindernes Stemmeretsforening i Motala og en Maadeholdsforening i Vadstena i de to nævnte Byer den 13. November og 6. December. Desværre har jeg kun saavidt kunnet efterkomme de over halvt Hundrede Opfordringer, som jeg fra alle Landets Egne har modtaget, om at gentage Foredraget. Derimod har jeg gerne til en vis Grad villet imødekomme dette for Nutiden betegnende Ønske og udgiver derfor Foredraget omtrent i den Form, i hvilket det er holdt. Det er nemlig ikke holdt ganske éns overalt, idet ved et frit holdt Foredrag kun Hovedtankerne lader sig gentage. De Tillæg, som efterhaanden er komne til, vil findes som Noter under Teksten. I denne Sammenhæng bør det fremhæves: at i de Foredrag, der er holdt efter Opfordring af Socialister, har jeg lagt særlig Vægt paa den Meningsforskel, der findes mellem dem og mig i Spørgsmaalet om Freds*taktiken*.

Som et kort Resumé af nedenstaaende skal jeg her meddele en Udtalelse, hvormed jeg fremkom i Slutningen af Au-

gust — trykt i »Veckojournalen« for 2. September — som Svar paa dette Blads Enquête, der lød saaledes:

»Hvorledes vil Menneskene for Fremtiden paa bedste Maade kunne forebygge Krig? Er dette efter Deres Mening muligt, og da ved hvilke Midler?«

Troen paa, at Krig en Gang maa kunne forebygges, er for mig det samme som Troen paa Muligheden af at menneskeliggøre det, der nu *kaldes* Menneskeheden.

Det første Middel til Krigens Forebyggelse maa være, at al Opdragelse af den nye Slægt har til Formaal at udrydde den Vilddyrsarv, i hvilken Krigen har sin ved Krigens Udbrud blottede Rod.

Men en saadan Opdragelse gives hverken i Hjemmene eller i Skolerne, saalænge det endnu — fra videnskabelige Lærestole saavelsom fra Prædikestole — forkyndes: at Krigen er en Del af Guds Verdensplan, og at Kristendom lader sig forene med krigerisk Id og krigerisk Idræt. *Disse* Bespottelser af Gud og Jesus burde være de eneste, der kunde paatales efter Straffeloven.

Et andet Midel mod Krigen vilde man faa frem, hvis den haardest straffede Trykkefrihedsforseelse blev Udbredelse af Had mellem Personer og Partier *indenfor* Folkene og af Nationalhad *imellem* disse indbyrdes.

For at forhindre den Enkelte fra i Higen efter Fordel at ophidse til Krig gennem Pressen, burde alle de Industrigrene, som umiddelbart tjener Krigens Formaal, gøres til Statsmonopoler.

Et tredie Middel vilde kunne skabes, hvis Folkeviljen, under en truende Konflikt, kunde tvinge Regeringerne til at fremlægge de mellem dem førte Underhandlinger *forinden* Krigserklæringen, og ikke — som nu — *efter* denne.

Det Middel, som indtil videre vilde have størst Betydning, vilde være, at Statsmændene indrettede deres Politik paa at opelske den *sande* Nationalisme. Thi denne fører til Sammenslutning mellem de gennem Race og Sprog beslægtede Folk, medens Erobring af og Tvangsforholdsregler overfor Landsdele, der i Race og Sprog staar fremmede overfor Hovedlandet, naturnødvendig fører til nye Krige.

Alliancer om Fællesskab i Krig og Kaprustninger maa føre til Krig, og navnlig da, naar de forudgaaende Fredslutninger har krænket Nationalitetens Ret. Og det er netop saadanne Fredslutninger, som har holdt Europa i den stadige Udsigt til Krig, som har blodsuget Kulturen saavel før som efter Krigens Udbrud.

Lige siden 1870 har den »*lille*« Statsmandskunst været raadende i Europa, det vil sige: den Kunst, som ved militære Magtmidler søger at udvide Folkenes politiske og økonomiske Virkefelter. Men Krig kan aldrig forebygges uden gennem den »*store*« Statsmandskunst, det vil sige: den Kunst, som forstaar *at knytte Folkenes Interesser til én ledende Idé*. Den Idé, som i de sidste halvthundrede Aar *burde* have været Ledemotivet i Vesteuropas Statsmandskunst, var: at skabe en maalbevidst — og indtil videre væbnet — vesteuropæisk Sammenslutning til Beskyttelse af Fred, Frihed og Kultur mod Østeuropas Barbari, der sætter Magt lig Ret. Istedenfor har nu den *lille* Statsmandskunst i fire Aartier adskilt Vesteuropas Stormagter og nu ført dem ind i en mod Kulturen stridende Kampstilling Skal Krig mellem Europas Kulturfolk i Fremtiden kunne forebygges, saa maa disse hos sig selv udrydde det før omtalte Magtbegreb og lade saavel deres politiske som deres økonomiske Handlemaade blive et Udslag af den *anti*barbariske Sandhed: *at Ret er den eneste Magt, som Kulturmennesker bør udøve overfor hverandre.*

Naar denne Sandhed bliver klar for Følelsen — saaledes som den allerede hos mange er det for Tanken, — saa kan man haabe, at den nationale Selvhævdelse og internationale Væddekamp ikke længer vil give sig Udtryk i Krig — ogsaa økonomisk — mellem Folkene. Saa vil man kunne vente en *Arbejdets* og *Politikens Organisation,* som giver Folkene nye og højere Magtmidler, naar det gælder om at betrygge deres Velstand og Ret, deres Frihed og Fred.

At der maa gaa mange Slægtled i Graven, forinden saadanne Forebyggelsesmidler mod Krigen bliver virksomme, derom kan intet klartseende Menneske tvivle. Men ligesaalidt kan noget klartseende Menneske betvivle, at det er i

denne Retning d. v. s. hen imod Solidariteten — at Udviklingen gaar.

Jeg deler ikke den optimistiske Tro, at Følgerne af den nuværende Verdenskrig *umiddelbart* vil fremme Fredstanken. Maaske kan Kvindernes og Arbejdernes politiske Gennembrud bevirke en vis Forskydning i de nu herskende barbariske Begreber om national Magt, Ære og Herlighed. Men selv efter at Kvinderne og Arbejderne er naaet frem til politisk Magt og Ansvar, vil der sikkert henrinde Aarhundreder, forinden vor Slægts maalbevidste Vilje besejrer *Verdenskrigens Vanvid gennem Verdensorganisationens Fornuft!*

I.

Selv de stærkeste umiddelbare Skildringer af Krigens Rædsler giver idetmindste mig et svagere Billede af disse Rædsler end det Billede, man kan faa gennem de simple og naturlige, — fra Markens Arbejde hentede — Lignelser, som man ofte støder paa i Breve fra Slagmarkerne.

Etsteds tales der om en Flod, der er ligesaa opfyldt af Lig som en Fløtningsvej af Tømmerstokke.

Hvor ofte ser man ikke med Vemod Skovens vældige Stammer fløtes ned ad Elven! Og man véd dog, at Træerne dør for at blive til nye Hjem for Mennesker. Men naar Ligene flyder bort, saa synker samtidig mangfoldige Hjem sammen, hvis Støtte de afdøde var.

En anden Soldat fortæller, hvorledes Kuglerne faldt som Kornene fra en Saamaskine. Men disse »Korn« faldt ikke for at skabe Brød, men for at sprede Død over Tusinder af dem, der skaffede Brødet, og paa hvilke Millioner af sultne Munde nu maa vente forgæves. En tredje taler om, hvorledes Fjendens Lig kastedes af Bajonetterne som Hø af Høtyven. Men paa Slagmarken dannes Stakkene rigtignok af sønderflænsede Legemer, der, medens de levede, udgjorde en Del af Folkets Vaarskønhed.

En fjerde siger, at Geledderne blev mejede ned ligesaa hurtigt, som man mejer en Kløvermark. — Hvor ofte staar man ikke med et Suk ved en Mark fuld af røde, duftende Kløverhoveder, der nylig er fældede af Leen! Men paa en Slagmark, hvor ogsaa Hoved ligger ved Hoved, er Hovederne dem, der skulde have givet Folket nye Tanker, nye Opfindelser, nye Resultater.

En femte skildrer, hvorledes Ligene brændes i store Hobe, ligesom de visne Blade om Efteraaret. Ved saadanne Baal staar vi, idet vor Tanke længes tilbage mod den svundne Sommer, men vort Sind oprøres ikke ved Ødelæggelsen. Thi vi véd, at de visnede Blade har en lang, herlig Sommer liggende bag sig. Men i Lighobene paa Slagmarkerne, dér er det ikke de *visnede* Blade fra Menneskedens Træ, som brændes, nej, det er de endnu friske Blade, som kunde have haft en lang, skøn Sommer for sig. Paa Allesjæles Dag rettedes Tanken hos Millioner af sørgende Kvinder og Mænd mod de kære, som de havde mistet. Og mange af disse har ikke engang den Trøst, som især i de katholske Lande er af saa stor Betydning, at kunne græde ved deres kæres Grave og smykke dem med Blomster. Mange véd ikke engang, hvor den savnede er bukket under; ingen Tanke kan dvæle ved det Sted, hvor han hviler, og intet Budskab er kommen fra dem, der saa dens Øjne briste, som engang var Livets Lys for idetmindste én Kvinde.

Ingen Billeder af Kampenes Voldsomheder er mere betegnende end de, i hvilke Kampene sammenlignes med Jordskælv og Udbrud af Vulkaner, med Jordskred og Laviner: Naturkatastrofer, mod hvilke Mennesket staar magtesløst, og som vækker vor Medfølelse og Offervillighed overfor de overlevende. Men de Krigens Ødelæggelser, som nu sammenlignes med saadanne Udslag af Naturens Kræfter, er ikke som disse uundgaaelige Hændelser, mod hvilke Mennesket staar magtesløst. De Naturkræfter, der fremkalder Krigen, er menneskelige Lidenskaber, og dem ligger det i Menneskets Magt at tøjle. Thi hvad er Kultur andet end en Forædling af de blinde Naturmagter i os og udenfor os?

Man taler om Udbruddet af en Krig som en herlig Lejlighed for Menneskeheden til at udvikle Medfølelsen og Offervilligheden. Men den maa jo være blind, som ikke kan se, at Jorden allerede har Overflod paa Muligheder for at bruge den Følelse og denne Villighed, uden at Krigen behøver at udvide Omraadet for Vulkanernes, Lavinernes, Orkanernes og Isbjergenes Virksomhed. De, der henviser til de Dyder, som Krigen avler, har allerede faaet et alt afgørende Svar

fra vor nuværende Erkebiskop, der, da Talen var om det Heltemod, der udvistes af flere af Ofrene ved *Titanic's* Undergang, spurgte, »om der var nogen, der ønskede at være med til en lignende Ulykke for at faa Lejlighed til at udvise et lignende Heltemod.«

At Krigen, set fra den enkeltes Standpunkt, er Forbandelse og ikke Velsignelse, antager jeg ikke behøver noget Bevis. Men der er endnu mange, som mener, at man i Krigstider helt maa bortse fra de enkelte Menneskers Skæbne og blot regne med de velsignelsesrige Følger for det store Hele, for Folkeaanden og Fædrelandet.

Hvilke er da disse velsignelsesrige Følger for Fædrelandet? For at faa fat paa disse maa vi først og fremmest se bort fra alle de Tab og Lidelser, som har deres Grund i den rent materielle Ødelæggelse. En Del af disse — ældgamle Minder, store Kunstværdier, herlige Naturskønheder — vil for bestandig være uerstattelige for Landet i dets Helhed. Ligeledes vil Tusinder af Hjem for stedse have mistet Familjeklenodier, der var dem dyrebare paa Grund af de rige Minder, de gemte, — Portræter, Samlinger af Breve, Møbler, Kunstværker, Bygninger o. s. v. — alt det kan heller aldrig erstattes. Men om den nedtrampede Afgrøde, de nedbrændte Byer, de omhuggede Skove og de sprængte Broer gælder Geijers Ord:

> De väldiga herrar med skri och med dån
> slå riken och byar omkull.
> Tyst bygga dem bonden och hans son
> som så uti blodbestänkt mull.

Hvis der blot bliver saa mange tilovers efter Folkeslagtningen, at der endnu findes Arme, der kan arbejde, saa vil *den* Ødelæggelse lidt efter lidt udslettes — takket være *den* Verdensmagt, hvis Herredømme aldrig forgaar, saalænge Jorden staar, nemlig *Arbejdet.*

Og til Gengæld for alle de materielle Tab og Omkostninger vil idetmindste de Sejrende kunne henvise til Landvindinger, Krigsskadeserstatninger eller Toldforbund og til nye heraf udspringende Rigdomskilder.

For de Besejredes Vedkommende bliver Forholdet jo ganske vist det modsatte. Men for begge Parter, mener man, bliver Resultatet dog en *Løftelse af Folkeaanden* som Følge af den Offervilje, den Pligttroskab og det Heltemod, som Kampen for Fædrelandet har fremkaldt. Dette, antager man, er Krigens uforgængelige Udtryk i Form af indre Enhed, Samling og forhøjet Livsværdi langt udover de Maal, som Freden kan opvise.

Men de, som taler saaledes, glemmer, at *samtidig* med disse Vindinger rammes Folkeaanden af uhørte og umaalelige Tab. Hvilke Ødelæggelser har ikke allerede ramt utallige store, uerstattelige Værdier? Rundt i Verden, saavel i de krigsførende som i de neutrale Lande, føler Menneskene sig som Genstand for en formelig Udplyndring. De har mistet deres ideale Tro og Evne til at begejstres; de er lukkede ude fra det frie Arbejde med at saa og høste paa den internationale Videnskabs, Litteraturs og Kunsts Agre; fra den fulde Glæde over de aandelige Værdier, som Nationerne med Stolthed og Glæde have tilført hverandre i Fortid og Nutid. Og det vil tage uendelig mere Tid at genopbygge Broerne over de Grænsefloder, som dannes af nationale Fordomme og Interesser, end at istandsætte de materielle Forbindelsesveje.

Thi det gælder her aandelige Tilstande, hvis Skabelse har været forbundet med stor Møje; utallige fint spundne Traade melem de enkelte Menneskers Følelsesliv er overskaarne, utallige Viljesretninger vredne ud af deres vante Spor, utallige Tanker vingestækkede. De Milliarder, med hvilke Krigen vil komme til at formindske Folkenes Nationalformue, er for intet at regne mod de aandelige Skatte, som tabes uden at kunne erstattes. Og tænker vi os saa, hvad der er kommet i Stedet: den Forraaelse af Følelser og Tanker og den Barbarisering af Retsbegreber og Viljesytringer, som vi allerede nu er Vidne til i Nationalismens Tegn, saa bliver Tabet ikke til at beregne. Selv de, som i nationalt Hovmod afviser Tanken om fremtidig aandelig Udveksling mellem Nationerne, idet de mener at kunne hente alle de aandelige Værdier, de behøver, fra deres egen højnede Folkebevidst-

hed, selv de burde føle Betænkelighed overfor de Hadets Orgier, hvortil vi nu er Vidner.

Hvor store end de aandelige Værdier er, som Patriotismen nu har frigjort for Partivæsenets og den selvtilstrækkelige Egoismes haarde Skal, mon man saa dog alligevel ikke — hvis disse Værdier skulde vejes — vilde finde dem lette paa den Vægt, i hvis ene Skaal lægges det patriotiske Offermod og i den anden Krigens Grumhed, i den ene den frivillige hjælpende Virksomhed, i den anden Nationernes indbyrdes Had?

Eller lad os afveje Værdier af samme Slags mod hinanden. Saa har vi paa den ene Side de høje patriotiske Værdier, som Krigen har avlet hos Folkene, og paa den anden Side alle store og rene, ved Krigen ødelagte Følelsesværdier: Følelsen af Lykke, af Skønhed, af Arbejdets Glæde, af Glæden over Fædrelandet og Glæden over gyldne Fremtidsdrømme.

Det kan jo være, at Folkene nu i Kampens Rus opildnes af nye Drømme om fremtidig Storhed og Skaberkraft, det kan være, at de viser hen til det materielle Opsving, som Krigsskadeserstatningernes Milliarder vil skænke Folket, og paa den uhørte Forøgelse af den aandelige Skaberkraft, som en hævdet, mulig endog styrket Stormagtsstilling medfører. — Men det er dog ingenlunde sikkert, at disse Drømme bliver til Virkelighed. Den Sejr, der viser sig at isolere et Folk i en om end nok saa magtmættet Selvtilfredshed, bliver uendelig mere dyrekøbt end et Nederlag. Ingen nye Landomraader kan erstatte de Omraader i Aandens Verden, for hvilke der paa denne Maade lukkes. Og ingen nationale Storhedsdrømme giver den Luft under Folkeaandens Vinger, som havdes paa de frie Vidder, paa hvilke alle skabende Aander kunde mødes for at modtage af og give til hverandre.

Og selv om vi stiller os overfor de ophøjede Følelser, som Krigen har avlet ikke alene hos de kæmpende selv, men ogsaa hos alle dem, som sér dem drage ud i Krigen, medens de selv bliver hjemme for at vente paa Budskabet om Tabet af deres Livs Lykke, hvorledes tager Sagen sig da ud i Virkeligheden?

Lad Tanken dvæle ved de lange Aar, i hvilke de Efterladte sidder tilbage med deres Sorg og Kamp for Livet i de Hjem, hvori der ikke længer findes Mand eller Søn, Fader eller Broder, de lange Aar, i hvilke de i Øjeblikket hengemte Stridigheder mellem de forskellige politiske Anskuelser atter raser; de lange Aar, i hvilke de sociale Modsætninger henstaa uforsonede — hvad vil man *saa* finde af den Offerglød, den Enighed og det Heltemod, som Krigen skabte? Folkets brede Lag vil sikkert nu som altid blive skuffede i deres Haab om, at de som Medborgere skal høste Lønnen for Opfyldelsen af deres Pligt som Medborgere. Og i disse som i alle andre Samfundslag vil ikke engang Fædrelandets Sejr kunne forhindre, at der af Begejstringens højt lysende Flammer ikke bliver andet tilbage end den blege Aske. De smaa Aander bliver atter smaa, de onde onde, de dumme dumme. Det er kun saalænge de befinder sig i en hypnotiseret Tilstand af Fædrelandskærlighed, at de kan udføre Ting, som de under normale Tilstande aldrig vilde kunne tænke paa at udføre. Men enhver vil til Livets sidste Stund komme til at føle Virkningerne af Krigens Udplyndring. Fremfor alt vil dette vise sig i og ved de utallige Børn, hvis Legeme og Sjæl vil modtage uudslettelige Mærker af Nød og Elendighed, af Folkehad og Krigsgalskab. Og de endnu ufødte f. Eks. de, der bliver Frugten af de »Militærbryllupper«, der holdtes lige før Udrykningen, Børn, som maaske aldrig faar deres Fader at se, og som ikke kommer til at se andet i deres Moder end en Kvinde, der tynges af Sorg og Kamp for Brødet, — bliver deres Skæbne bedre end de stakkels »uægte« Børns i det nuværende Samfund?

Hvilke Storstatsvindinger — det være sig politiske eller økonomiske — kan opveje disse uhyre Tab af Barndomslykke og Barnesjæles Fred og Skønhed?

Naar Folkene i fuldt Alvor tager alle disse af Krigen forvoldte Tab under Overvejelse, saa vil man ogsaa kræve Svar paa et Spørgsmaal, som dermed staar i Forbindelse, nemlig om Folkenes Magt og Ære *for stedse* skal hvile paa Rustninger og værnes ved Krig?

II.

Vi Svenske er maaske det Folk, der er allernærmest til at besvare dette Spørgsmaal. Thi for ikke lang Tid siden var *netop vi lige ved at styrte os i Krig*, og det en Krig, for hvis Elendigheder *Nationalismen* da vilde have baaret Skylden.

Hvem husker ikke Nationalismens Dønninger i Aaret 1905 og de umiddelbart forudgaaende Aar? Dengang talte man i Sverig — ligesom man nu gør det i de krigsførende Lande — om *Nationens Ære, Nationens Sikkerhed og Nationens Eksistens*. Alt dette fordrede Norges Underkuelse ved Vaabenmagt. Ganske vist sejrede den Fredsvilje, som gav sig Udtryk lige fra de fattige Arbejderes Landevejsmøder og op til Kongens Statsraad. Men vi véd ogsaa, hvor nær det var ved, at Ønsket om Krig havde sejret. Hvilken var da vor Stilling under den omkring os rasende Verdensbrand? Vi stod da med svækkede Kræfter i enhver Henseende og et truende Had i vor allernærmeste Nærhed. Ventelig vil ogsaa Nationalisterne nu indrømme, at det lykkeligste for vort Land var, at deres Ønsker *ikke* opfyldtes i 1905; at den Vilje til Fred og Forsoning sejrede, som dengang kaldtes Landsforrædderi. Ja, en og anden Nationalist burde have erfaret, at den fredelige Løsning af Konflikten, som han *dengang* kaldte en Skam for vort Land, har skaffet dette større Ære i Europas Øjne end nogen anden Begivenhed efter vor saakaldte Storhedstid!

Det Folkehad, som opvaktes paa begge Sider i 1905, og som dengang fordrede Krigen, var ikke dybere, end at det allerede nu er blevet muligt, at Svenske og Nordmænd er velkomne Gæster i hinandens Lande; at vi atter har begyndt at tale om nye Muligheder for kraftigt Samarbejde, at vi i Fællesskab har fejret Mindet om vor hundredaarige Fredsperiode, og vi allerede forinden havde udtalt som vor Villie: ubrødeligt at bevare vor Neutralitet, og — hvad der end maatte ske — ikke at vende Vaabnene mod hinanden!

Intet Eksempel burde bedre bevise — idetmindste os Svenske — at det af Nationalismen opvakte Had mellem Fol-

kene alene er »'Skum paa Hav«, men ikke selve Dybet derunder. *Folkehad findes ikke som permanent Fænomen.* Men Nationalismen skaber det fra den ene Aften til den næste Morgen. Og da nu Krigens Spøgelse manedes frem i Europa, saa gav man sig ilag med at fremmane det ogsaa paa den skandinaviske Halvø. Men ligesaavel som Besindigheden i Norden fandt Udvej til at løse Konflikten uden Krig, saaledes kunde det samme være sket i Europa, og de Vestens Folk, som nu med Ord og Vaaben sønderslider hverandre, vilde snart have været villige til at række hverandre en Broderhaand. Paa den anden Side véd vi, at hvis Nationalismen i 1905 havde haft Held til at sejre, hvis der altsaa var udbrudt Krig paa den skandinaviske Halvø, saa vilde det allerede nu udslukte »Nationalhad« have staaet i lys Lue og det ikke blot hos den nulevende Slægt, men ogsaa hos kommende Slægter.

Naar nu begge vore Folk undgik denne Skæbne, beroede dette først og fremmest paa, at ingen af de Statsmænd, som paa begge Steder ledede de to Folks Skæbne, var Offer for en nationalistisk Hypnose, der vilde have tilintetgjort deres Maadehold og Besindighed. Fremdeles beroede det paa, at de brede Lag i det svenske Folk og *hele* Sveriges Kongehus mødte hverandre i den samme Vilje til at holde Fred. Jeg har nylig hørt en gammel Mand gengive en Samtale, som han under Unionskrisen paahørte, mellem Oscar II og en ivrig svensk Nationalist, der forundret spurgte, om Kongen ikke snart havde mistet Taalmodigheden overfor Nordmændene og tænkte at tage kraftigere Forholdsregler? Kongen svarede, at han maatte være enig med sine Raadgivere om, hvilke Forholdsregler der skulde tages. Nationalisten forsikrede nu Kongen om, at *alle* Svenske med Glæde vilde følge ham i en Krig med Norge. »Men saa — fortsatte min Hjemmelsmand — viste Kong Oscar sig som Majestæt i Ordets fulde Betydning. Hans Skikkelse hævede sig paa Taaspidserne og med imponerende Værdighed svarede han: »Du glemmer ganske, at jeg *ogsaa* er ‚Norges Konge'«!«

Hvis Oscar II havde haft mindre Kærlighed til sit andet Rige, hvis han — efter den Krænkelse, Unionens Sprængning

havde tilføjet ham — havde brændt af Hævnlyst, saa vilde han have lyttet til den nationalistiske Folkevilje i Sverig. Og saa vilde Krigen være udbrudt. Begge de stridende Folk vilde hver paa sin Side have været lige saa overtydede som de nu stridende Folk er det, om, at Krigen var *uundgaaelig* ud fra Synspunktet om hver enkelt af Nationernes nationale *Magt, Ære og Herlighed!* *) Vi Svenske véd da gennem egen nysvunden Erfaring, at Udbruddet af en Krig kan være afhængig af den sjælelige Tilstand hos en eller flere ledende Personer, medens paa den anden Side Udbruddet kan standses, saafremt Ledernes Vilje til Fred virker sammen med Folkets. Heraf følger, at der ikke findes nogen Sikkerhed mod, at et nationalistisk Mindretal styrter Folkene i Krig, saalænge Afgørelsen beror paa hemmelige Forhandlinger indenfor en snæver Kreds af Gesandter eller Regenter, af hvilke de sidste maaske allerede har paabudt Mobilisering, medens Underhandlingerne gaar for sig. Den Tanke, som dukker op paa mange Steder, at denne Krig maa blive den sidste i Europa, maa ganske sikkert helt koncentrere sig netop om Problemet om helt og aabenlyst at flytte Ansvar for Krig over paa Folkene selv. Sker dette, saa kan man haabe, at den Fredsvillje, som nu hersker og stadig vokser indenfor Folkenes brede Lag, kan tage Magten fra Nationalismen og derigennem hindre Udbruddet af Krig. Er derimod Krigen allerede en Kendsgerning, ser vi, at selv Socialister overalt opflammes ikke blot af Patriotisme, nej — af Nationalisme.

Denne sidste adskiller sig fra Patriotismen hovedsagelig deri, at Patriotismen fremfor alt vil, at ens eget Folk skal

*) Ud fra de samme Synspunkter er den 90-aarige Unionsstrid bleven ført. Sverig havde vanskeligt ved ikke at betragte Norge som et Lydland — ligesom tidligere Finland, og Norge var bange for atter at blive et Lydland, som det havde været under Danmark. Ud fra dette Forhold voksede det svenske Højres saavelsom det norske Venstres haardnakkede, rethaverske Nationalisme, som fra begge Sider drev Sprængkiler ind i Unionen, som derfor maatte briste. Saafremt Nationalismen paa begge Sider havde været mindre kortsynet, kunde Unionen have udviklet sig til en enig og kraftig Sammenslutning til Beskyttelse mod ydre Farer.

handle retfærdigt, medens Nationalismens Løsen er :»Ret eller Uret, mit Land fremfor alt!« I Reglen vil Freden befordres af Patriotismen, Krigen af Nationalismen.

Indenfor Nationalismen er Barbariet — hvorved her menes: *Foragt for Retten* — altid skjult tilstede, og ved Krigens Udbrud træder det frem i Lyset. Dette Barbari styrkes nu til Dels ved de mangfoldige *Vilddyrsinstinkter*, som atter vaagner, dels ved de mer eller mindre berettigede *Interesser*, som sættes i nøje Forbindelse med Begrebet om Fædrelandets Magt og Ære. Saadanne Interesser eksisterer ogsaa for Patriotismen. Ogsaa den vil med Kraft værne Fædrelandet, hvis det angribes; ogsaa den vil overlevere det til Landets Børn stærkere og lykkeligere. Men Patriotismen véd, at der findes Veje, ad hvilke et Folk kan vinde sig en Plads i Solen, uden at dette sker paa andre Nationers Bekostning: at det ene Folks Vilje til at leve ikke behøver at koste et andet Folk Livet. Sverige og Norge har saaledes i en hundredaarig Fredsperiode haft en materiel og aandelig Blomstring som aldrig før. Patriotismen véd, at Statsenheder, der skabes og opretholdes med Vold, ogsaa opretholder Krigstilstanden mellem Folkene; at den første Betingelse for Fred derfor maa være den *ægte* Nationalisme, som indrømmer, at ethvert selvbevidst Folk, som i sig udgør en Enhed, har den samme Ret til Frihed og Selvbestemmelse som det enkelte Individ, men at denne Ret har sin Grænse baade for Folkets og for Individets Vedkommende, og at denne Grænse maa drages der, hvor andres Ret begynder. For Patriotismen bliver derfor enhver Erobring af et saadant Folk og enhver Tvangsforholdsregel mod de overvundne et Udslag af Barbari. Og ikke nok hermed; der vil derved foraarsages nye Krige, eftersom det erobrede Folk, der ved sin Race eller Religion, sit Sprog eller sine Samfundsskikke, sin Fortids Historie eller sit Fremtidsideal staar fremmed overfor Erobreren, aldrig vil komme til at udgøre en organisk Bestanddel af det nye saakaldte Fædreland. Et saadant Folk vil stedse volde Uro indenfor Samfundslegemet uden at tilføre dette noget Tilskud af organisk Kraft. En levedygtig Organisation beror paa *frivillig* Underordnelse og Samar-

bejde. Thi det er det eneste, som kan frembringe en Magt, der *tillige* er Ret.

Naar man nu mellem Fredsvenner taler om at oprette det Statssamfund, som man har kaldt »Europas Forenede Stater«, saa maa man vel erindre, at en saadan Statsdannelse foregik ganske let i Amerika, hvor man ikke havde historiske Traditioner saa lidt som nogen af disse bestemt Nationalisme at kæmpe imod. I Europa derimod er *Statsidéen* overalt *imperialistisk*, hvilket med andre Ord vil sige, at den er Modsætningen til den tidligere omtalte *ægte* Nationalisme, der vil samle disse blivende »Forenede Stater« efter helt andre Grænselinjer end dem, som bliver de gældende ved Erobringens Magt. Den »pacifikatoriske« (d. e. fredbringende) Statsidé lægger Vægten paa *Folke-Enhed* i Modsætning til *Stats-Enhed* og paa *Folkevilje* i Stedet for paa *Statsvælde*. Den sætter den unge Slægts *Blomstring og Lykke* som det højeste Maal for Statens Virksomhed og mener derfor, at ingen politisk eller økonomisk Magt er værd at vinde, naar det sker gennem Midler, som nedslaar denne Blomstring og Lykke.

Da Folkenes brede Lag er fredsvenlige, vilde denne Krig antagelig ikke være kommet, hvis Industriens og Landbrugets Arbejdere havde haft Del i Afgørelsen. Intet Folk er mildere og fredeligere end det russiske; det er netop derfor, at det taaler et Regeringssystem, som er til Ulykke baade for det selv og for Europa. Det er dem, der tiltror sig et videre Blik for Nationens Magt og Ære, som bevarer Krigstilstanden og har Ansvaret for Krigen. Der er næppe nogen Regering, som har villet Krigen i *den Forstand*, at den bevidst har handlet for at fremkalde den. Men saavel Tyskland som Frankrig og England har i Aartier drevet en saakaldt Statskunst, som har været den diametrale Modsætning til *Kunst*, idet den har sønderdelt i Stedet for at skabe. *Forsaavidt* er de alle Skyld i Krigen. Ingen Hvid-, Blaa-, Gul- eller Grøn-Bog kan fritage nogen Magt for Skylden for, at det mørkeste Blad i Verdenshistorien i Øjeblikket skrives med deres bedste Sønners Blod. At *alle* herved mener at kæmpe for sit Fædrelands Magt, Ære og Herlighed, giver

ligesaa lidt den nuværende Krig nogen Berettigelse, som Religionskrigen havde den, blot fordi man troede at føre Kampen for *Guds* Magt, Ære og Herlighed. Først naar det kan bevises, at Fædrelandet ikke har kunnet hævde sin Eksistens uden Krig, først da bliver denne berettiget. Men dette Forhold foreligger jo ikke for nogen af de krigsførende Magters Vedkommende — naar undtages Belgien. Hver eneste en af Stormagterne kunde have *beholdt Fred*, hvis den havde villet. Men der var kun én Ting, som de alle vilde, det var: *ikke erklære Krigen*. Men derved, at de alle af yderste Kraft havde *rustet sig til Krigen*, kunde det ikke undgaas, at saa snart der indtraadte et Moment med stærk Spænding, maatte Krigen bryde ud.

III.

Nationalisterne har i Verdenskrigen fundet en Anledning til endnu bitrere end hidtil at haane Fredsbevægelsen. »Nu er det forbi med Fredsfløjternes Piben; nu bliver vi fri for al den kvindagtige Snakken mod Krigen; nu har Virkeligheden faaet Fredsfaarene til at holde op med deres Brægen.« De, der taler saaledes, viser alene deres dybe Ukendskab til Fredssagen, saaledes som denne tages af dens *tænkende* Talsmænd. Ikke fordi disse følte sig rolige for en Verdenskrig, nej tværtimod fordi de saa den nærme sig, har de taget Ordet for andre Midler til Fredens Betryggelse end Kaprustninger. Netop fordi de vidste, at under det for Tiden herskende internationale Anarki behandles Traktater som Fredslapper, har de arbejdet henimod Ophævelse af denne anarkiske Tilstand gennem Organisation, gennem en fuldkommen Udvikling af »Fredstekniken« fremfor — eller i det midste dog ved Siden af — Krigstekniken. Det er Fredsvennerne, der i højere Grad, end de selv ønskede, har faaet Ret i deres Paastand om, at Kaprustningerne ikke var noget Værn for Freden. Thi naar den *eneste* Sikkerhed for et Lands Fred og Frihed er at være beredt paa Krig, saa bliver det den uafviselige Følge heraf, at der udbryder Krig, naar et

Land ser sin Eksistens truet og véd, at det er godt væbnet til at værne denne. Det er netop Fredsvennerne, der har sagt, at Storstaternes Imperialisme og Smaastaternes Nationalisme maa medføre Rustninger, saa længe de ikke anerkender nogen anden Udvej til at beholde deres »Plads i Solen«; Muligheden for at gennemføre deres berettigede Vilje til at leve og udvikle sig.

Det er netop Fredsvennerne, som har sagt, at Stormagterne — der alle har villet udvide deres økonomiske og statslige Magtomraade — *maatte* tørne sammen, og at det nu er meningsløst at give den ene eller den anden Skylden. Alle eller ingen har Skylden. Thi for ingen Magts Vedkommende er Viljen til at højne Livet og udøve Magt uberettiget. Ingen fornuftig Fredsven tror, at denne Vilje bestemmes af Statsformerne. Republiker eller Keiserdømmer, demokratiske eller autokratiske Styrelsesformer, alle fører de med sig Militarisme saavelsom Imperialisme, der nemlig indtil videre er Udtryk for denne Livsvilje. Ethvert Folk har ligesaa fuldt som ethvert Individ Ret til Udvikling af sine Muligheder. Alle har samme Grund til at kæmpe for deres Sikkerhed. At — objektivt set — den faar mere Ret, som har den for Menneskeheden vigtigere Kultur at forsvare, forhindrer ikke, at hvert Folk anser sin Krig for hellig, og at hvert Folk føler sig forvisset om at have »sin« Gud paa sin Side, fordi det nemlig er *dets egen* Folkeaand, det kæmper for.

Fredsvennerne har sagt, at Opæggelse af Nationalismen, den økonomiske Interessekamp, Kolonialpolitiken og Militarismen indenfor hvetr enkelt Land ophobede flere og flere Sprængstoffer, saaledes at der kun behøvedes en Tændstik for at fremkalde Krigseksplosionen, saafremt Folkene ikke kunde enes om andre Midler end Kaprustningerne for at bevare Freden. Det Middel, de har peget paa, har været en fortsat Udvikling af Folkeretten paa en saadan Maade, at Folkenes Fred og deres fortsatte Kraftudvikling kunde betrygges.

Det har sandelig ikke været for at prise *Verdensfredens Realitet*, at Fredskongresserne er traadt sammen! Nej, det har været for at tale om *Krigens Sandsynlighed*, saafremt

man ikke kunde enes om Midler til at hindre dens Udbrud. Man har ikke kunnet enes — idet Stormagterne foretrak at stole paa deres Hære! Derved er disse blevne den store Fare for Verdensfreden: den ypperlige Forberedelse af Krigen har gjort Organisationen for Fredens Bevarelse unødig — efter de Styrendes Mening.

Nu behøver man ikke at lytte til Fredsvennerne for at faa Bekræftelse paa, hvor fremsynede de har været. Man behøver blot at læse, hvad de Kæmpende siger om hverandre. Hvad hører man nu andet end de haardeste Bebrejdelser for — de andres Synder: Serbiens nationalistiske Vanvid, Frankrigs taabelige Ønske om Revanche, det troløse Albions Krammermisundelse, det barbariske Tysklands Militarisme og Cæsarisme, det gennemraa Ruslands Czarisme og Panslavisme! Med et Ord: netop Nationalismens og Imperialismens Udslag udpeges nu som Verdenskrigens Aarsager af dens Deltagere.

Stormagterne taler aldeles som »Fredbringerne«, kun med den Forskel, at ens *eget* Lands Nationalisme er hellig — men Fjendernes fordømmelig!

Før Krigen var det imidlertid alene Nationalisterne i hvert Land, som fandt den nationalistiske — eller rettere — imperialistiske Retning prisværdig. Socialister, Fredsvenner og Radikale udøvede indenfor deres *eget* Land den Kritik mod Nationalismen, som nu kun fremsættes af Fjenden. Lad os til Eksempel vælge den for alle tænkende Mennesker klare Kendsgerning, at den nuværende Krig mellem Tyskland og Frankrig i Virkeligheden *allerede erklæredes ved Fredsslutningen efter den forrige Krig*. Fra tysk Side advarede i første Række *Bebel* mod at annektere Land. Fra fransk Side anførte Renan med profetisk Klarhed de Grunde, som fra Tysklands *eget* Standpunkt talte mod Annektering af fransk Jord. Han henviste til Panslavismen i Rusland og paa Balkanhalvøen, han meddelte Tyskland, at et lemlæstet Frankrig vilde stille sig paa Panslavismens Side i den forestaaende Kamp mod Germanismen. I Aartier har der i begge Lande været Mænd, der har arbejdet for, til Trods for Tysklands skæbnesvangre Fejl, at nærme de to Lande til hinanden. Men da

Anatole France og Jaurès bekæmpede Revanchekampen og Kaprustningerne, blev det om den første sagt, at han ikke var paa Højde med sin Tid, medens den sidste blev myrdet, fordi han »ikke bekymrede sig om sit Lands Ære«. Franske og tyske Socialister arbejdede i Forening for en Tilnærmelse mellem Landene, men da saa Tysklands Socialister satte sig imod Kaprustningerne, blev de kaldt »fædrelandsløse Krabater« — det Ord, som drev Ludvig Frank i Døden. I England — det eneste Land, hvor man endnu frit kan dadle de Styrende — var der mange Socialister og Radikale, som var imod Boerkrigen. De blev bogstavelig talt stenede! Og det har været fra den samme Gruppe, man har hørt Misbilligelsen af Væddeløbet i Flaadebygningen og af den nuværende Krig. Og i Rusland er de, som har opfordret til indre Reformer i Stedet for at drive Krigspolitik, bleven sendt til Sibirien.

Med et Ord: I hvert enkelt Land har Nationalisterne brændemærket med Navnet »fædrelandsløs« dem, der har opfordret til en Politik, der, hvis den var bleven gennemført i *alle* disse Lande — virkelig vilde have kunnet betrygge Freden. Nationalisterne i Sverige, som har givet deres Bifald til den imperialistiske, chauvinistiske og militaristiske Politik, staar nu overfor det ejendommelige Tilfælde at høre hvert enkelt krigsførende Land fælde haarde Domme over de Styrende i de andre Lande, fordi disse ikke har fulgt den internationalistiske Solidaritets i Stedet for den nationalistiske Politiks Veje! Men samtidig lykønsker hvert Land sig selv til at have drevet Rustningspolitik! Mere end noget andet beviser dette de *tænkende* Fredsvenners Thesis: at saa længe Folkene til syvende og sidst kun stoler paa deres Krigsberedskab som Værn for deres Sikkerhed, saa længe kan intet Land alene begynde Afvæbning; kun en *fælles Organisation* gør denne mulig. Eller, hvad Europa angaar, i det mindste en Organisation af *Vesten* mod *Østen*. Men en saadan har Tyskland, Frankrig og England ikke villet. Derfor bærer hver enkelt af disse Stater Skylden for, at Verden nu ser de tre ypperste Kulturfolk adskilte i Stedet for at være for-

enede i den Strid mod Czarismen, som indtil videre er den virkelige europæiske *Kulturkamp**).

Kosmopolitismen er for de allerfleste Europæere blot et Ord uden tilsvarende Følelsesindhold. Kun i Østen — hos visse Russere eller hos Tagore og hans Aandsfæller svarer

*) Det er ejendommeligt, at netop de, der taler mest højlydt om Faren fra Øst, nu vil drage vort Land ind i denne Fare gennem en Forbundspolitik som *desforuden* fra anden Side vilde true vor Uafhængighed! Og det er ejendommeligt, at netop de, der med størst Bitterhed har haanet Tanken om »Europas Forenede Stater« som Værn for Freden, tilsmiler Tanken om »Germaniens Forenede Stater« under preussisk Hegemoni! »Stormagtsdrømme under Pikkelhuen« er altsaa blevet Slutningen paa den Nationalismens Højspænding, hvis første Udslag var Bondetoget! I *denne* Sammenhæng kan man nu fra nationalistsk Side faa Ytringer at høre om altfor »snæver Fædrelandsfølelse«. Var det da Stillingen som et Lydland i et imperium, vi tænkte paa, naar, i *Forsvarets* Interesse, vor Ungdom fik strengere Værnepligt og hele Folket større Skattebyrder? Det er da som Vasaller, at vi vil afværge den Fare, som truer ikke alene Skandinavien, men det øvrige Europa, saalænge Rusland er barbarisk indadtil som udadtil? — De halvbarbariske Folk d. v. s. de, der indadtil er Retssamfund, men i Forhold til andre Nationer stedse anser Magt lig Ret, svigter deres Kulturopgave, naar de ikke sparer deres Vaaben til fælles Vatghold, indtil den Tid kommer, da Rusland frasiger sig Magtprincipet indenfor sine Grænser, og da *alle* Europas Stormagter gaar ud af den nuværende halvt barbariske Magt- og Krigstilstand og ind i Kulturens ɔ: Rettens Tidehverv.

De nu kæmpende Folk forsikrer ganske vist hver især, at naar deres Land sejrer, saa skal Menneskeheden befries for Imperialisme, Militarisme, Czarisme, Caesarisme og alt, hvad der ellers trykker Folkene. Ret som om et Folk — eller en Klasse eller et Individ — nogensinde befriedes paa nogen anden Maade end ved, at *det egen Aand vækkes*, omvendes og helliggøres! Saalænge Nationalismen og Servilismen ligger Folkene i Blodet, er de ikke istand til denne Selvbefrielse. Og saalænge denne ikke kommer til Udførelse, er al Samvirken med de store Nationer utænkelig for de smaa Nationer, naar disse skal bevare deres Selvstændighed. Naar de slaviske Folk endelig faar Frihed sammen med Ansvar og Ret sammen med Pligtfølelse, saa kommer deres store Tid i Verdenshistorien. Den slaviske Folkeaand har overordentlige, aandelige Værdier at skænke Menneskeheden, deriblandt maaske den nye forventede Religion. Store Vidnesbyrd om denne Folkeaands Ejendommelighed har man allerede i Tolstoy, Dostojewski, Krapotkin og andre. Men saalænge som den slaviske »Statsidé« binder eller martyriserer den slaviske Folkeaand, har Europa ingen vigtigere Kulturopgave end at bekæmpe den nysnævnte »Statsidé«.

der en indre Tilstand til Ordet. *Internationalismen* derimod er en Realitet, som ingen Haansord kan bortskaffe. Men den er endnu alene bleven en Kendsgerningernes Magt, og det varer længe, inden den bliver til en Magt indenfor Flertallets Følelsesliv. Hvad vi i vor Verdensdel først maa opnaa, er god Europæisme, d. v. s. den Samfølelse og frivillige Samvirken, uden hvilken vi snart staar redningsløse baade overfor Østen og Vesten. Og det er dette Livsvilkaar for Europas Fremtid, som Krigen tilintetgør derved, at den driver Nationalhadet op til Vanviddets Grænse.

Den, som har søgt at udrede Nationalitetshadets Psykologi gennem den Paastand, at dette Had udfylder »Forstandens tomme Rum« har delvis Ret. Hvor ofte finder vi ikke, at naar man ikke har noget Kendskab til en Nation, saa træder Fordom i Stedet! Det samme gælder om Racerne. At Racehadet nu synes at fortage sig, at den hadske *Race*nationalisme har underordnet sig Statsenhedens Krav, beviser ikke, at Racenationalismen er overvundet. Her som ellers hvor Spørgsmaalet er om en af Krigen skabt indre Enhed, begaar man grove psykologiske Fejlslutninger. Fædrelandsfølelsen har indtil videre samme Magt som Religionen i stærke Vækkelsesperioder. Hjerterne sammensmeltes, Sjælene udvides, Fjender forsones. Alle Følelser faar en ny Betoning: den enkeltes Glæder og Sorger sættes ud af Kurs og erfares alene i Sammenhæng med Helheden. Motiver, der før var kraftige, bliver nu utilstrækkelige til at fremkalde Viljesudslag og omvendt. Alle Værdier vurderes anderledes. Men lige saa vist som Individerne og Partierne — som allerede ovenfor paavist — genoptager deres eget Liv og forrige Væsen, naar den religiøse eller patriotiske Ekstase har fortaget sig, lige saa vist vil Folkenes og Racernes modstridende Viljer atter vaagne. Først naar Statsidéen bliver individualistisk i den Forstand, at al Trængen til Side af Folkenes Særpræg, Sprog og Love etc. ophører, først da kan man vente en Afslutning paa Racekampene.

Det samme gælder om Partierne. For deres Vedkommende vil man atter — d. e. efter Fredsslutningen — faa at høre om Socialisternes Mangel paa Følelse for Fædrelandets

Magt og Ære, saafremt de da endnu fastholder deres rene Syn paa Folkepersonlighedens Ret.

Socialisterne saavel som de borgerlige Fredsvenner har længe henpeget paa Krigstilstanden som en saa uhørt Ødslen med Folkets levende og døde Rigdomme, at den paa Krig — og Rustninger før Krigen — byggede Sikkerhed kun bliver tilsyneladende. Det er med andre Ord af Patriotisme, at de fornuftige Socialister har villet Organisationen for Fredens Skyld. Nu har de villig taget Følgerne af den nationalistiske Politik, som de har bekæmpet. Nationalisterne henviser derfor til den Offervillighed, som Udbruddet af Krigen har bragt for Dagen selv hos Socialister og Fredsvenner, for at vise, at Nationalismens Idé er den største og stærkeste!

Hertil svarer Socialister og Fredsvenner følgende:

»Det er ikke Nationalismen, men *Patriotismen*, som fører os ud i Kampen. Hvorledes skulde vi kunne ophøre at være fædrelandssindede, nu da vort Land er i Nød, naar det netop har været en Fædrelandsfølelse, som har faaet os til at bekæmpe Nationalismen og henvise til andre Veje, ad hvilke vort Folks Fred og Frihed, Udvikling og Storhed kan betrygges? Disse Veje har man ikke villet følge, og hvad vi har forudsagt, er indtruffet: kun et Par Timer har været nødvendige for at gøre den latente Krigstilstand akut. Men da dette nu var sket, maatte ogsaa vi stride for vort Folks Eksistens med det eneste Middel, der *nu* stod til Raadighed — Vaabenmagt. Skulde vi virkelig undlade at hjælpe til med at slukke en Brand i vor By, blot fordi vi forgæves havde advaret mod de brandfarlige Stoffer, som hobedes sammen paa Torvet?«

At Folket i Nødens Stund samler sig i Enighed, er en lige saa selvindlysende Ting som det er historisk bevisligt, at en saadan Koncentration ikke holder længere end til at det Tryk, som dannede den, falder bort. Hvert Parti har ubevidst haabet, at Sammenslutningen involverede, at de andre Partier opgav deres Meninger. Nogle Aar efter den store Fædrelandsbegejstring strides man med samme Bitterhed som tidligere. National Enighed er en Drøm og ikke en Gang

en smuk Drøm, og det er ligesaa med den internationale Enighed. Strid er Livets Vilkaar. Men hvad der ikke er en Drøm, det er, at ligesom Fejderne mellem de enkelte ikke længere antager Formen af Selvhævn, saa vil den Tid komme, da Stridigheder mellem Folkene ikke antager Formen af Krig. Thi da vil Folkene have skabt en Retsorden og have Magt til at opretholde denne.

At en sejrrig Krig med Nødvendighed medfører en mange Gange forøget aandelig Skaberkraft, hører ogsaa til de mange ubeviste Krigsdogmer. Gennem Sejr kan Folkets *Velstand* og dets *Selvfølelse* blive større. Derved vokser ogsaa Muligheden for, at de skabende Aander vælger store Opgaver og faar Midler til at løse dem. Men Nutidens Indblik i Arvelighedens Love forhindrer os i at tro, at der skulde fødes flere Genier paa Grund af en lykkelig Krig, eller at en Storstat bliver forholdsvis stærkere velsignet med saadanne end en lille Stat. Hvad Tyskland angaar, véd vi alle, at dets ypperste Digtere og Tænkere skabte deres Værker, medens Tyskland var svagt og adsplittet. Hvad den forøgede folkelige Selvfølelse fremmes paa den ene Side, det modvirkes paa den anden Side dels ved den udadvendte Retning, som bliver en Følge af Magtstillingen, dels af de ovenfor paaviste Hindringer, som Afbrydelsen af international Udveksling foraarsager. Naar Europas Lærde, Digtere og Kunstnere har ført Krigen paa Omraader, hvor Folkehadet gøre mere Skade end paa Slagmarkerne, saa betyder det, at en Haglbyge har hærget den unge Folkevaars Frugtspirer.

Aandelige Værdier — tilvejebragt med lige saa stor Kunst og Møje som Middelalderens Kathedraler — ligger ligesom disse isønder. Retsfølelse, Samvittighedsfuldhed og Sandhedskærlighed, som man ansaa for urokkelige i det mindste paa Kulturens Højder, ligger nu slaaet ned, knækkede af Nationalismens Cyklon. Selvfølelsen skaber et fantastisk forstørret Lysbillede af det enkelte Folks Dyder, saavelsom et Skyggebillede af Fjendens Fejl. Saavel ved Forsvaret for sit eget Folk som ved Anklagerne mod Fjenden er selv blandt Kulturens Spidser den aandelige Fornemhed forsvunden, som skyr generaliserende Domme og Eftersnak-

ken af Rygter. Og naar de neutrale Lande viser Vilje til samvittighedsfuldt at gøre Skel til alle Sider, saa anklages de for Brud paa Neutraliteten!!*)

*) Et betegnende Bevis paa Nationalismens Vane: at overvurdere sin *egen* nationale Værdi og undervurdere *Fjendens* er den — iøvrig berettigede — enstemmige Beklagelse fra Tysklands Side over den i Frankrig bestandig opretholdte og i de senere Aar opagiterede Revanchetanke, der har ført Landet ind i den, fra alle Synspunkter betragtet, meningsløse Alliance med Rusland. Men Elsass-Lothringen havde dog i Aarhundreder tilhørt Frankrig og stødte umiddelbart op til det, og da de to Landsdele mistedes, følte Franskmændene deres Nationalstolthed dybt krænket ved Krigen. Samtidig prædikes nu i Tyskland, paa Vers og i Prosa, Hævn for Tsching-tau, en lille langt fra Tyskland liggende Koloni, som ikke engang i en Menneskealder har været tysk Eje, og hvis Tab ikke kostede 1.000 Mand Døde og Saarede! Revanchetanken rettede sig først mod England, som havde ægget Japan. Samtidig æggede Tyskland Tyrkiet. Naar nu dettes brune, gule eller sorte Skarer raser mod »de kristne Hunde«, kaldes *dette* et smukt Krigsbroderskab. Men naar lignende Skarer kæmper mod Europæerne, kaldes det en »Skam«. Naar Europæerne kæmper mod disse Farvede for at tage deres Land fra dem, saa har det været helt hæderligt! Et andet betegnende Bevis er de russiske Revolutionsmænds Nationalisme, som har vist sig i deres Tro paa en »ny Æra« i Rusland! En Tro, som efter Ukas'erne om Russificeringen af Finland o. m. a. har vist sig at være ligesaa rørende urimelig som al anden Barnetro. Et andet Bevis er Franskmændenes og Belgiernes Mangel paa Evne til at indse, at de selv bærer *deres* Del af Skylden for de forfærdelige Hærgninger, der har ramt deres herlige Kirker og andre lignende Mindesmærker — paa Grund af, at de *selv* brugte dem i Forsvars- og Spejder-Øjemed.

Overalt, selv hos de ædleste indenfor hvert Folk, viser det sig, at Nationalismen bliver ved at leve ogsaa indenfor den rene Patriotisme. Derfor maa Tanken om en definitiv Fredstilstand begynde og ende med den Opgave: *at rense Patriotismen for Nationalisme*. Og naar selv de ædleste Personligheder gør sig skyldige i ubegrundet Værdsættelse af Nationalismen, saa maa man ikke forundre sig over, at de tarveligere Naturer bliver hestedummme og grumme som vilde Dyr i deres nationalistiske Raseri. I Tyskland f. Eks. anmoder man om at blive forskaanet for at se friske *franske* Blomster i Handelen; man gør Undskyldninger for, at Lovgivningen endnu nødsages til at vansire tyske Pressefrembringelser med Ordet *Copyright* etc. Straks efter 1905 fordrede en beslægtet Nationalisme i Sverig, at man ikke mere nød norsk Akvavit eller Myseost, at man ikke indkøbte sine Julegaver i København, og at man ikke gav Møde ved Fester, der holdtes i Hoteller med dansk Vært! Vilde en svensk Mand hædre en norsk Gæst ved at hejse hans Lands Flag, modtog han anonyme Breve med Titlen »Landsforræder«!

IV.

De, som mener nu at kunne udtale Nationalismens Sejr og »Internationalismens Bankerot«, mangler Øjne at se med og Øren at høre med. Hver Dag og i hver Vraa af Verden viser Internationalismen sin Realitet i de mest haandgribelige Former: Forretningstandsninger, Mangel paa Varer, Stigning af Priser for Livsfornødenheder, Arbejdsløshed og Ulemper af enhver Art. Hele det økonomiske Liv *er* allerede internationalt ligesom Videnskab og Kunst. Ingen nok saa ensidig Nationalisme kan forandre, hvad vi hver Dag paa tusinde Maader erfarer, nemlig at der ikke findes noget Menneske, som ikke i Øjeblikket føler et eller andet Savn, netop fordi den internationale Vekselvirkning er blevet et Livsvilkaar for alle Kulturfolk. Deres Civilisation er netop vokset ved denne Vekselvirkning, og lige saa lidt som den har kunnet opstaa uden denne internationale Samvirken, lige saa lidt kan den bestaa uden denne.

Men Internationalismen viser nu sin Magt paa en hel anden Maade, nemlig i de kæmpende Nationers Iver for at vende Verdens Dom til deres Gunst. Klarest røber denne sig i, at de krigsførende Stater alle benægter i nogen Retning at *bære Skylden* for Krigen. I tidligere Tider besværede den Magt, der brød Freden, sig ikke med at overbevise Verden om, at Fredsbruddet udelukkende var foretaget af *højere* Bevæggrunde. Man vedkendte sig *med god Samvittighed* den stadig udtalte Lære, at »et Folks Kraft er dets Ret, og at det, som gavner mit Folk, og som forøger mit Lands Magt, er Grund nok til Krig.« *Nej, nu har Krigen faaet en ond Samvittighed.* Nu forsikrer hvert enkelt Folk, at det bløder for høje, almenmenneskelige Værdier, hvis Skæbne er fast knyttet til dets Sejr. Alle paastaar, at de kæmper for Retten, d. v. s. netop den Idé, som Fredsvennerne har paaberaabt sig imod Magten! Intet Folk vedgaar, at det udelukkende har været dets egen Sikkerhed og fortsatte Magtudvidelse, som har drevet det ind i Striden. Intet Folk vover overfor Verden at paatage sig Skylden for det udgydte Blod. Alle er ivrige efter at staa rene i Nationernes Øjne, naar Talen

er om de Grusomheder i Krigsførelsen, som Modstanderne bebrejder dem. Allerede det burde være tilstrækkeligt Bevis for Internationalismens Realitet.

Naar man ser denne Frygt for at paatage sig Ansvaret, maa man give dem Ret, som mener, at Udbruddet af Krigen for en stor Del skyldes den Omstændighed, at Regeringerne var i Stand til at forcere en Afgørelse frem ved Hjælp af Telegrafen og Telefonen. Dersom man havde været nødsaget til at handle langsommere, kunde maaske det Selvmord, som Europa er i Færd med at forøve, i det mindste være bleven udskudt. Fra alle Sider har man rettet Anklager mod de skiftevis uhæderlige og ukloge Underhandlere. Samtidig opstaar den Tanke, at de Underhandlinger, som gaar forud for Mobilisering og Krigserklæring, bør meddeles Rigsforsamlingerne og henstilles til deres Beslutning. Hvorledes denne da bliver, har Folket i saa Fald gennem sine egne Repræsentanter bestemt sin Skæbne og ikke faaet den paalagt af nogle enkelte Personer, der sjældent er deres Herskerkald voksne.

Gennemtænker man nu, hvad foran er sagt, vil man næppe kunne undgaa den Slutning: at vi ikke alene maa regne med *nye Ødelæggelsesmidler* og *stærkere Magtviljer*, men ogsaa med *nye aandelige Tilstande*. Disse vil en Gang fortættes til klare Begreber, og de vil da blive lige saa virksomme Midler til *Angreb paa Krigen* som de nye Mørsere, der i Øjeblikket har været de kraftigste Midler ved Angreb paa Fæstninger, der ansaas for uindtagelige.

V.

I første Række maa da det Argument anføres, at *Fredsviljen* er *fædrelandssindet*, fordi den i den internationale Retsorden ser det sikreste Middel til at hævde de nationale Værdier. Kun snæverhjertede og kortsynede Mennesker kan ikke fatte, at Forholdet mellem et Menneskes Følelse for Menneskeheden og dets Følelse for sit eget Land lige saa let lader sig forene som dets Følelse for sin Fødestavn og sit

Hjem eller for sit Land og sin Fødestavn. Kun aandelig forblindede kan tale vidt og bredt om den »farveglade Nationalisme« som Modsætning til den »vællinggraa Internationalisme«. Disse forblindede Mennesker har aldrig set den straalende Forjættelsens Bue, der hvælver sig over den Syndflod, hvortil vi nu er Vidne. Men denne Bue har netop sin Glans fra *Farvernes Mangfoldighed*. Den vækker Haabet om, at de forskellige Nationers Ejendommeligheder en Gang skal bestaa ved Siden af hverandre i lige saa skøn Harmoni og i lige saa fredelig Sammensmeltning som Regnbuens Farver.

Ganske vist vil ikke hvert Folk blive *lige* saa skarpt afgrænset som nu — ganske ligesom hvert enkelt Individ ikke bør staa alt for skarpt til den Helhed, af hvilken det udgør en Del. Men hvad Folket saaledes under en international Retsorden nødes til at ofre af national Magtfuldkommenhed, vil det mangfoldige Gange genvinde i Tryghed, Kraft og Udvikling, ganske ligesom Individets Vilje til at leve aabenbarer sig mange Gange rigere indenfor det Samfund, til hvilket det maa ofre en Del af sin Selvhævdelse, idet det til Gengæld vinder utallige Værdier, som det, hvis det stod alene, maatte undvære. Den virkelige »Bæltespænding« staar — som ovenfor i en anden Forbindelse fremhævet — ikke mellem *Nationalisme og Patriotisme*, men mellem den forældede og den fremtidige Følelse for Fædrelandet. Medens Nationalismen altid søger Magt, Ære og Herlighed for sit Land ved Midler, der medfører Farer for andre Lande, føler Patriotismen sig forvisset om, at ens eget Lands Magt og Ære alene ved Samvirken med andre Nationer kan varigt beskyttes. Medens derfor Nationalismen haaner Bestræbelsen efter internationale Retsformer, søger Patriotismen at skabe saadanne. Og det er saa langt fra, at den nuværende Krig i dette Tilfælde giver Nationalismen Ret mod Patriotismen, at man tværtimod hver Dag fra de krigsførende Nationer hører Stemmer, der forkynder: at denne Krig *maa* blive den sidste, der føres mellem Europas Folkeslag, at der *maa* dannes en helt *ny Ordning* mellem Staterne i Europa for at betrygge mod en Gentagelse af de Rædsler, vi nu oplever. Og

af denne Organisation haaber allerede nu Videnskabens Stormænd et Fremskridt i Kultur, som lader alt forudgangent langt efter sig.

Maaske haaber Tyskerne at kunne oprette denne nye Ordning under tysk Overhøjhed og Englænderne at kunne oprette den under engelsk. Men selv om nu det ene Partis Sejr maatte begunstige dette Partis imperialistisk formulerede Tanke om Verdensfreden, saa kan vi dog være sikre paa, at ogsaa disse Verdensriger, der skaber Freden gennem deres eget Hegemoni, ikke vil undgaa at bekræfte den Lovs Gyldighed, der gælder ikke blot for Skovens men ogsaa for Folkenes Stammer, nemlig, at »'de ikke vokser op lige til Himlen«. Grösser-Deutschland« saavel som »Greater-England« kan ganske vist faa en forberedende Opgave i Retning af Verdensfællesskabets Realisation, men heller ikke mere. Thi ingen af dem kan danne og bevare sin Førerstilling undtagen ved det Middel, som vedbliver at være Verdensfællesskabets Modsætning, d. v. s. Krigsforberedelsen. Først naar denne ikke udgør Statsvældens virkelige Støtte, først naar Statsmænd med store Tanker leder Folkene ind paa nye Veje til Dannelsen af de Magtmidler, som behøves overfor lavere udviklede Folk og Racer, kan man haabe, at de store Statsforbund — mellem Germaner, mellem Romaner og mellem Slaver — vil betrygge ikke alene Freden, men ogsaa den ægte Nationalisme, d. v. s. Folkepersonlighedernes Ukrænkelighed. Enhver Fred, som medfører Lemlæstelse af noget af de kæmpende Folk, bliver ingen Fred, men kun en Vaabenstilstand, nemlig indtil man paa begge Sider har vundet Kræfter og fuldendt sine nye Rustninger for paany at begynde Blodtapningen!

Tilfalder derimod Sejren ikke nogen af Parterne, saa kan Patrioterne i alle Lande have nogen Udsigt til at forhindre Dannelsen af en Storstat, som med Vold udvider »de nationale Helhedstaters snævre Fædrelandsfølelse«.

Ganske vist kan et Imperium ubevidst arbejde for »Pacificeringen«, ligesom Trusterne har gjort det for Socialisterne, nemlig ved at fuldkommengøre Organisationer til international Samvirken og udbrede Tanken om en anden og

videre Sammenslutning end Nationalismen. Men naar Tiden engang er inde hertil, — saa bliver det efter Schweiz's og Amerikas Mønster, at indbyrdes ligestillede og selvstyrende Nationaliteter sammenslutter sig og selv vælger deres Ledere. Kun saaledes bliver Folkene villige til at underkaste sig en international Retsorden, som de enkelte Stater ikke kan bryde uden at ifalde Straf, ganske ligesom de enkelte Landskaber en Gang har maattet underkaste sig en Rigs-Retsorden. Ved enhver saadan Opgivelse af Selvstændighed har en kortsynet Individualisme stillet sig til Modværge. Men Erfaringen har siden vist, at hvad man troede var en Selvopgivelse, blev istedetfor en stærkere Forøgelse af Livsværdien under Vekselvirkningen med en højere Statsorganisme. Ligesom Nationalismen for sin Tid stod højt over den Partikularisme, der fandtes hos indbyrdes stridende Landskaber og Stormænd, ligesaa staar Patriotismen højt over Nationalismen, eller, med andre Ord: den Fædrelandsfølelse, som sætter Menneskeheden over Nationen, er den Fædrelandsfølelse langt overlegen, som sætter Nationen over Menneskeheden.

Og det ikke blot overlegen i *ethisk* Forstand, nej: overlegen i Evne til at betrygge Nationens *Magtudvikling* indadtil som udadtil, men blot en Magtudvikling, som ikke træder andre Nationers Ret for nær.

Nationalisme og Patriotisme hviler paa modsatte Opfattelser af Maalet for og Midlerne til Folkets Kraftudvikling. Patrioterne maa nu bløde for Nationalisternes Ideer om de højeste Maal for Nationens Livsvilje og den bedste Brug, der kan gøres af denne Livskraft. Alle ofrer sig i Forening forat Fædrelandet kan bestaa, om de end selv bukker under. Men imidlertid fortætter Patrioternes Vilje sig i Retning af at vende Nationerne ind paa nye Veje og lede dem bort fra de Veje, som nu har ført dem ind i en Rædselslabyrint, fra hvilken foreløbig ingen Udgang synes mulig.

Tidligere hørte man ofte paastaa, at Krigen befordrer det naturlige Udvalg, men denne Paastand er efterhaanden forstummet. Den almindelige Værnepligt staar fjendtlig overfor Racehygiejnens Maal. Vi véd, at det er de stærke og veludrustede Individer der dræbes, lemlæstes eller paadrager sig

en livsvarig Svaghed; det er dem, der bedst egner sig som Fædre for den nye Slægt, som i første Række rammes af alle Krigens Konsekvenser. Naar man nu taler om Krigen som fremmende Udvalget, mener man, at det bliver den stærkeste, mest levedygtige Nation, som sejrer. Dette er ogsaa rigtigt, naar Talen er om Kamp alene mellem Mennesker. Men nu er det Ødelæggelsesredskabernes relativ større Fuldkommenhed, Folkemasserne og Pengemidlerne, ved Hjælp af hvilke de store Stater knuser hverandre og Smaastaterne. Lad end de smaa Nationer præstere Vidundere af Heltemod, Offervillighed og Dygtighed; lad deres Fædrelandsfølelse være saa flammende som det overhovedet kan tænkes; de bliver dog knuste i Kampen mod Overmagten, eftersom de ikke kan gøre en Modstand, der ikke lader sig overvinde. Og dog havde maaske et saadant lille Folk større Kulturværdi at skænke Menneskeheden end det store Folk, hvis Offer det blev, eller dog ialfald lige saa store.

Men selv om man ser bort fra Udvalgssynspunktet, bliver dog den Tilstand mellem Folkene, der med visse Mellemrum munder ud i Krig, en bidende Haan mod alle Kulturfolkenes Bestræbelser i disse Mellemrum.

De, som forherliger Krigen, kvæder den gamle Vise om, at Fred gør blødagtig. Grundigere end nu er de imidlertid aldrig bleven gendrevne. Thi der er vel ingen, der vil paastaa, at Krigen — ligesom Theologiens Gud — skaber af intet? Alle de herlige Egenskaber, som Krigen nu har *bragt for Dagen*, har jo eksisteret i Fredstid. Men Folkenes Ledere har dels ikke stillet disse Egenskaber nogen Opgave, dels er disse Egenskaber, hvor de klarest røbede sig — inden for Socialismens kæmpende Skarer — bleven behandlede som samfundsfjendtlige. Og er ikke paa *alle* Omraader Fare og Strid Anledning til en Kraftanspænding, som i et Spand af Tid kan holdes helt op imod Mulighedens yderste Grænse — for senere at give Plads for Afmattelse?

Men selv om vi ser bort fra denne Reaktion, er det da en sand Trøst, hvormed de unge nu dør, den, at »vi forgaar, men vort Land vil bestaa«? I hvilken forringet Tilstand vilde ikke Landet komme til at »bestaa«, naar dets ypperste Al-

dersklasse dækker Markerne som vældige Ligdynger; naar dets friskeste Blod rinder bort med Flodernes Vande, naar dets arbejdsføre, stærke Arme sprænges i Luften, og naar de Hjerner udslukkes, som skulde have løst Folkets Kulturopgaver, forsket efter Sandheden, skabt Skønhed og fostret verdensforløsende Tanker? Hvad kan et Land vinde i Landområde, i Milliarder, i Magtstilling, som kan erstatte en Brøkdel af al den levende Folkets Kraft, som saaledes er gaaet tabt? *) En eneste Mand kan være mere værd end en Provins, en Koloni eller en Milliard. Hvad betyder den tilfældige Højnen af Livet under Krigen imod den umaalelige Nedgang bagefter? Man har kaldt Krigen »den organiserede Ødslen«. Og det er rigtigt ikke blot, naar man har de materielle Værdier, der forødes, for Øje, de Milliarder, der flyver bort med Kuglerne og gaar tilbunds med Skibene. Nej, da det i Nutiden ikke er »Professionals«, men Værnepligtige, som kæmper, saa bliver hele den Kapital, som Familier og Stater har kostet paa de kæmpendes Opdragelse og Uddannelse til Fredens Sysler, bortødslet. Thi de dør netop i den Alder, da de kunde have begyndt gennem deres Arbejde at tilbagebetale denne Kapital.

Hvis Krigens Skyggespil virkelig til Tidernes Ende skal aftegne sig mod den »planetariske Horisont«, da vil det ikke være værd at leve et Sekund længere. Da vilde al Stræben efter at formindske Dødeligheden, forhøje Fødselsprocenten, udrydde Folkesygdomme og Epidemier, ophæve Fattigdommens Tæren paa Folkets Sundhed, højne Slægtens legemlige og aandelige Egenskaber og virke for Raceforædlingen gennem et denne begunstigende Udvalg, alt dette vilde være rædselsfuldt meningsløst. Thi Maalet blev da kun dette: at fremskaffe et stadig dygtigere levende Krigsmateriel til Ære for Folkeslagtningen. Krigens Barbari bliver mere og mere aabenbar, jo mere den lægger Beslag paa Videnskaben for

*) Ganske vist henviser man til den stærke Stigning i Ægteskaber og Fødsler f. Eks. efter den sidste tyske Krig, en Stigning, som foraarsagedes ved det *økonomiske Opsving* efter Sejren. Men dette opvejes derved, at saa mange af de *bedste* aldrig stifter Familie, fordi de er døde eller Invalider.

at fylde Jorden, Luften og Vandet med Midler til at ødelægge Menneskene selv sammen med deres Arbejder. Hvis Videnskaben bliver ved med at gøre Krigsberedskabet stadig mere morderisk, kan det dog være, at Mangel paa Folk og Penge kan komme til at fremkalde en Freds- i Stedet for en Krigspolitik.

VI.

De Beskyldninger for Barbari, som høres fra begge Sider, skriver sig dels fra de nye Krigsredskabers Ødelæggelsesevne, dels fra det Hysteri, som Krigsfrygten skaber, dels endelig fra den almenmenneskelige Mangel paa *Nøjagtighed i Iagttagelser og Gengivelser af det iagttagne.* I enhver Hær *maa* der jo findes Elementer, som, naar de er udenfor Disciplinens Rækkevidde, giver deres raa Natur Luft.*) Men intet er urimeligere end at tro, at Hære, som i sig indeholder Blomsten af hvert Lands Kultur saavelsom de store Masser, der i Fredstid udøver de simple, almengyldige Dyder, ved hvilke et Folk bestaar, at disse Hære med ét forvandles af Krigen til Barbarer. Det, der sker, er tvertimod, at saadanne Hære mere og mere gennemtrænges af *Had til Krigens Barbari.* I

*) Naar Tyskerne paastaar, at *ingen* Tysker har gjort sig skyldig i Raaheder eller Grusomheder, synes de at glemme deres egne Erfaringer i Fredstid, hvor de har bekæmpet *Mishandlinger af Børn* i Skole og Hjem, der ikke sjeldent har været af den Natur, at Barnet er drevet til Selvmord, hvor de har bekæmpet de *Mishandlinger af Soldater,* som ofte har haft samme Følge, og hvor de endelig har bekæmpet *Drikkeriet* og *Dueluvæsenet* blandt Studenterne o. m. a. Og enhver Tysker véd jo, at der i Hæren findes Folk, som hører til de Personer, mod hvilke hin Kamp rettedes, ligesaavel som der i deres Hær findes Drankere og Forbryderspirer som i enhver anden. Ingen Disciplin kan forhindre, at saadanne Folk bringer de øvrige i Vanry. Hertil kommer, at naar Mænd, der er udmattede af Sult, Mangel paa Søvn, Anstrengelser og Blodsudgydelse, faar berusende Drikke, saa har de, selv om de til en vis Grad holder Maade, ikke længere den fornødne Modstandskraft. I beruset Tilstand begaar de Handlinger, som de siden ikke kan huske og saaledes med god Samvittighed nægter at have begaaet.

det hele og store er de kæmpende ikke opfyldte af Had, og selve Feltlivet er sikkert mindre barbarisk end nogensinde. Det er Herrerne udenfor Skudvidde, Herrerne ved Skrivebordene, som oparbejder det mystiske Vanvid, der giver sig Udtryk i Nationalhad og Forherligelse af Krigen, et Vanvid, som af Religion, Poesi, Filosofi og Kunst danner sig en beskyttende Forklædning. De, der staar midt i den bitre Alvor, forherliger *ikke* Krigen, om de end trøster sig selv og deres kære med, at »det er skønt at *dø* for Fædrelandet«! Selv at dø er allerede for mange den lettere Del af Krigerens Pligt; medens Pligten til at dræbe vil falde langt vanskeligere for mange.

Det blodige Arbejde bliver en Rædsel særlig for alle dem, hvis Arbejde i Fredstid i umiddelbar Forstand har haft til Formaal at bevare og højne andres Liv. Saadanne Mennesker har de bedste Forudsætninger til at indse det urimelige i Tanken om at kunne *humanisere* Krigen. Hvor meningsløst er det ikke at tale om, at Dum-dum-Kugler ikke er »humane« Kampmidler, og at de er stridende mod Kultur og Folkeret? Frembringer Granatstumper ikke ligesaa frygtelige Saar? Strider det ikke ligesaa godt mod Folkeretten ved Hjælp af Miner at sænke neutrale Staters Skibe eller at dræbe Kvinder og Børn ved Bombardement fra Luften? *Alt, alt* i Krig er Barbari. Det Røde Kors's Virksomhed kaster et blændende Lys over dette barbariske Vanvid. Først arbejder man paa Slagmarken af al Magt for at sønderslide hverandre. Saa samles de sønderslidte Mennesker sammen, transporteres til Lasaretterne, plejes paa alle Maader og sendes saa atter tilbage for at blive endnu grundigere sønderslidte ! Men Krigens værste Barbari er dog, at den tvinger *alle* til Handlinger, mod hvilke de personlig sætter sig op med deres hele Væsen. Fra dette Synspunkt er de farvede Tropper, hos hvem den grusomme Lyst til Strid endnu findes, dem, der mindst mishandles af Krigen. De andre derimod maa underordne deres højere Følelser under en Pligtfølelse, som ikke tager Hensyn til andet end Fædrelandets Forsvar. Fra en og anden af disse hører man da, trods den strenge Censur, Udtalelser, der virker som Lyskastere over det Problem:

hvorledes sjælfulde Mænd kan udholde Krigen. Det kan de nemlig kun *ved at tvinge sig ind i Sjælstilstande, der er nye for dem.* Saaledes skriver en ung, fransk Officer:

»Vi lever i en saa ejendommelig Tid, at man, naar man vil lide saa lidt som muligt, maa *skabe sig et Tankesæt, der er afpasset efter Forholdene. Krig er jo barbarisk. Man bør erindre sig Skildringerne fra Fortiden og stræbe efter at tænke paa samme Vis som de vilde Folkeslag. Og man skal ikke tænke paa sine Medmennesker uden i en ledig Time.* Enhver, som indprenter sig disse Ord tilstrækkelig og *bevarer* dem i sin Sjæl til bestandig Overvejelse, han indser, hvad Krigen er, nemlig en Tilstand, gennem hvilken Aartusinders Kulturarbejde kuldkastes, og han indser samtidig, at der i det tyvende Aarhundredes Kulturmenneske genskabes en Vildmands Sjæl — forat Mennesket skal kunne udholde, hvad det oplever og udfører.*)

Krigen er brudt ind over en Menneskeslægt, der i en Grad som aldrig tilforn er bestemt ved Solidariteten. Det er de samme Mennesker, der f. Eks. gennembævedes af Medfølelse ved Jordskælvet i Messina og ved »Titanic«s Undergang, som nu af Fædrelandsfølelsen drives til med jublende Glæde at modtage Efterretning om Skibsbesætninger, der er skudt isænk, om nedskudte Hære og brændte Byer, hvilket altsammen har kostet Menneskeliv i en saadan Mængde, at de 1,600 Ofre fra »Titanic«s Undergang svinder ind til en ren

*) Mindre bidende, men ligesaa betegnende er en organiseret tysk Arbejders i »Volksstimme« offentliggjorte Ord:

»— — Vi marcherede tværs over Slagmarken. Massegrave, bortkastede Geværer og sønderslaaede Kanoner viste de Steder, hvor Kampen havde raset. Vi kom forbi nedskudte Huse og nedbrændte Landsbyer. I det fjerne dundrede Kanonerne. — Overalt mødte vi det samme Syn: uhyggelige Ødelæggelser, sultende Kvinder og Børn, grædende Oldinge. — Min Mening om Krigen er den samme som før: det er Mord og Slagteri. Det er mig ubegribeligt, at Menneskeheden i det 20de Aarhundrede vil nedlade sig til sligt. Det er værre end Bertha v. Suttner skildrer det i sin Bog »Ned med Vaabnene!« Verden vil blive en Jammerdal efter denne Krig.«

I Forbindelse hermed kan nævnes, at en tysk Chauvinist anmoder om at blive fri for at se Bertha von Suttners Bog i Boghandelen, da den kunde virke skadelig paa Villigheden til at gaa i Krig!

Bagatel. Denne Modsætning mellem Samfølelsen og Krigen bevirker, at de kæmpende selv stadig mere faar Følelsen af, hvilket Vanvid, hvilket Barbari, hvilket Syndefald Krigen i Virkeligheden er. I Forbindelse med de ved denne sjælelige Dualisme mangedoblede Rædsler staar den Kendsgerning, at Nerve- og Sindssygdomme mere og mere nævnes blandt Krigssygdomme. Heri ligger en Oprejsning for Menneskenaturen. Der gives nemlig altsaa Befalinger, som et Menneske med Følelser ikke kan adlyde uden at miste Forstanden.*)

Den ovenfor omtalte unge Franskmands Ord udtaler Nutidens kultiverede Ungdoms Sjælstilstand bedre end den svenske Digter, der nylig har erklæret, at *»den Yngling, som mangler enhver Følelse for Krigshaandværkets Charme, er en mærkværdig Udvækst paa den svenske Folkestamme.«*

Ikke blot i vort Land, men i ethvert Kulturland findes der heldigvis saadanne »Udvækster«. For klarere Øjne viser disse Udvækster sig som Knopper. De bebuder et nyt Foraar efter den Fimbulvinter, vi nu gennemgaar.

Disse unge Mænd, der hader Krigen, er af meget forskellig Stand og Dannelsestrin, hvis man da kan tale om Ulighed i Stand, der hvor det alene gælder *sjælelige* Tilstande. For disses Vedkommende kan nemlig den ulærde Arbejder

*) I sit Krigsbillede *»Samvittighedskval«* har Strindberg givet et uforgængeligt Billede af denne Form af Krigerlivets Offervæsen. Det er paa Kendsgerninger, der kendes af alle, at den russiske Novelle *»Den røde Latter«* er bygget. Den unge Svensker Ove Ekelunds Digt *»Krigen«* behandler samme Fænomen med Følelse og Maadehold. Tyskerne mener nu, at der ikke gives nogen »Krigspsykose«. Men de benægter ikke, at Nerve- og Sindssygdomme optræder under Krigen hos dem ligesaavel som hos de andre kæmpende. De mener, at *»Optræden af Psykose i Krig beror paa, at Individer som er psyokolgisk belastede og derfor ikke besidder normal Modstandskraft, af en Fejltagelse er komne med til Fronten.«* Under de foreliggende Forhold turde det dog blive meget vanskeligt at fastslaa denne psykologiske „Belastning" eller idetmindste at bevise, at disse Individer ikke kunde have levet i Fredstider, uden at Dispositionen var kommet til Udbrud. At der kan findes fuldt normale, men fintfølende Sjæle, som ikke har Modstandskraft overfor det, som Krigen paalægger den enkelte at udføre eller være Vidne til, vil vel næppe kunnne bestrides.

maaske staa langt højere end den, der er et Lys for Videnskaben. Om end de unge Socialister, som nu vil have Afvæbning, lider af en Synsvildfarelse i Spørgsmaalet om Afstanden mellem deres ideale Drømme om en Menneskehed af Brødre og Nuets Virkelighed, saa passer dog paa dem Victor Rydbergs Ord: *Det ideale Synspunkt har altid Ret, thi det ser Maalet.* Blandt de væsentlige Ting, som Verden politisk lærer af Verdenskrigen, er netop det, som disse Socialister altid har sagt: at de Fordele for Freden, som man havde ventet sig af Kaprustningerne, er udeblevne; at ingen væbnet Neutralitet kan beskytte et lille Folks nationale Integritet, hvis et mægtigere Folk vil krænke den; at en Krig i Nutiden bliver mere ødelæggende, mere rædselsfuld end nogen forudgaaende; og at vi, naar vi staar overfor saadanne Rædsler, maa tvinges til med Alvor at prøve Tanken om en gradvis Afrustning og en international Retspleje i alle Spørgsmaal om internationale Tvistigheder. Den, som indvender, at en saadan Retspleje aldrig vil blive praktisk, tænker ikke klarere end den, som benægter en Straffelovs Nytte ved at henvise til, at den ikke helt kan forebygge Mord og Tyveri! Aldrig vilde Menneskeslægten være kommet fremad, hvis den ved hvert nyt Skridt i den ene eller anden Retning havde ladet sig standse ved Tanken om, at dette Skridt ikke var nok til med ét Slag at føre til Maalet. Ethvert Maal er jo netop naaet ved en Mængde smaa Skridt henimod det.

Men findes der saaledes et tankeløst pessimistisk Syn paa Fredsarbejdet, saa findes der paa den anden Side ogsaa en tankeløs Optimisme i dette Spørgsmaal, hvis Talsmænd tager Forskud paa en international Organisation og en højere aandelig Tilstand, som endnu ikke findes. Paa disse Fantasier bygger de deres Vished om vor fremtidige Sikkerhed. De mener, at de bestandig bør mane til Afrustning, skønt intet burde staa for dem som et sikrere Udbytte af denne Krig, end at Nationalismen endnu er stærkere end de internationale Følelser, af hvilke de venter sig Krigens Afskaffelse. Heller ikke burde noget være dem sikrere end, at en Folkeret, som ikke kan støtte sig paa Vaabenmagt, hvis nogen Stat skulde krænke Retten, indtil videre er afmægtig.

Allermindst gavner disse Fredsivrere den store Sag, de tjener, med deres Talen om, at Proletaren ej har noget Fædreland at forsvare.

Thi ligesaalidt som man vil faa at se Rædslen — ikke engang Krigens Rædsel — frelse Verden fra den selv, ligesaa lidt har man nogensinde set Hadet virke opbyggende. Kærligheden er det eneste klippefaste Grundlag for Freden, og det ikke alene Menneskekærligheden, men først og fremmest *Kærligheden til Fædrelandet*. Vor Ulykke her i Sverig har været, *at de, der har ivret for vort Forsvar, har forhaanet Freden, og at de, der har ivret for Freden, har forhaanet Forsvaret*. Begge gør deres Sag den størst tænkelige Skade. Først naar der bliver ægte Fredsvilje i Forsvarsarbejdet og ægte Forsvarsvilje i Fredsarbejdet: naar dette udføres ikke i Fædrelandsløshedens, men i Fædrelandskærlighedens Tegn, saa kan Fredsbevægelsen faa hele Folket med sig. Thi da staar Bevægelsen paa Virkelighedens Grund og bygger ikke ud i det blaa. Hvis efter Krigens Slutning Socialisterne skulde faa nogen Indflydelse i fredsstiftende Retning, saa er det, fordi de nu med deres Liv og Blod har bevist: at det var af *Fædrelandskærlighed* de stred for en Politik, der havde Fred istedetfor Krig til Formaal. Først naar Socialisterne *i alle Lande* bliver saa mægtige, at de kan *forhindre* Krigen, først da er Tiden inde til at begynde paa at afvæbne. *Nu* har Socialisterne kun ét Middel til at overbevise den øvrige Del af Folket om, at det *ikke* er af blødagtig Sky for Anstrengelser, ikke af selvisk Uvilje mod personlige Ofre, men af dybe ethiske Grunde, at de hader Krigen og virker for Freden. Og dette Middel bestaar i: *Godt og villigt at opfylde sin Forsvarspligt overfor Fædrelandet*.

Naar Højre i alle Lande nu taler om »Statsidéen«, som man i blind Lydighed og offervillig Uegennyttighed bør tjene, betyder dette, at nogle faa Mænds — eller en eneste Mands — Meninger om Retningslinjerne fra Statens indre og ydre Politik ydmygeligen bør annammes af Flertallet. Indenfor *demokratisk* styrede Storstater betyder denne Tale, at man vil have hele Folket med paa *Storstats*politiken, med andre

Ord: paa Imperialismen, som vil Statens økonomiske, koloniale og territoriale Magtudvidelse ved *hvilkesomhelst* Midler; som vil have Rustninger for at bevare den saaledes vundne Magt og som *laver Krig*, naar denne Magt trues: altsaa et Demokrati der i Virkeligheden leder til akkurat den samme Udenrigspolitik, som den lige omtalte Højre-Forkyndelse.. Fra denne Side har man alvorlig søgt at gøre den Udvidelsestrang, hvoraf Storstaterne drives frem, mindre voldsom ved en fornuftig *Begrænsning af Befolkningens Tilvækst*, ved en fornuftig ordnet Udvandring fra de overbefolkede Lande samt gennem vidtskuende Toldforbund og Handelstraktater.

Folkestatens Idé er, som foran bemærket, en Modsætning til Imperialismens. Den første vil bevare og forsvare den *nationale Enhed*, men Folkets Magtudvidelse skal fremfor alt ske ved indre Udvikling og Nydannelse. Folkestatens Idé rummer saaledes samme Forskel overfor Storstatens som det intensive Jordbrug overfor det extensive. Folkestatens Idé kræver i indrepolitisk Henseende et stadig stærkere gennemført folkeligt Selvstyre, derved at alle Klasser og saavel Kvinder som Mænd faar den samme Borgerret.

Det er Socialdemokratiet, som sikrest bærer Folkestatens Idé, medens Liberalismen endnu ikke har truffet et klart Valg mellem Folkestats- og Storstatsidéen, hvilken sidste i Almindeldighed hyldes af Højre. I det største Verdensrige (imperium), nemlig England, har f. Eks. Liberalismen begunstiget Tanken om de forskellige Rigslandes Selvstyre, ligesom den i Sverig under Unionskrisen søgte at virke for Norges Ligeberettigelse. Men i dette Øjeblik er alle Partilinjer uklare. Alene Fremtiden kan vise, om det bliver de socialistiske eller de borgerlige Fredsvenner, om det bliver de Kristne eller de Ikke-Kristne, om det bliver Mændene eller Kvinderne, som med størst Mod bekjender sig til den demokratisk-nationale, al Erobring udelukkende Statsidé. Ved Talen om den blivende Fredsslutning er de i dette Tilfælde klareste Linjer optrukne af de borgerlige Fredsvenner.*)

*) Se saaledes en Artikel af *A. Fried*, (som modtog Nobel-Præmien) »*Das Ziel*« i Friedenswarte X, Hefte 1914.

VII.

Det indeholder en sønderknusende Dom over de Kristne, at det er os d. v. s. de saakaldte Hedninger, som nu forsvarer Kristendommens evige Værdier mod »den religiøse Renæssances Mænd«. Det er disse sidste ,som med Haan overdænger Bestræbelsen for at vække Brodersindet hos Menneskene og Troen paa vor Slægts Udvikling henimod en Tilstand af international Solidaritet, hvorved Julens Haab om »Fred paa Jorden« og en god Vilje hos Menneskene til Slutning kan blive virkeliggjort.

En og anden kristen Præst — ogsaa nogle svenske Præster, blandt hvilke vi finder vor nye Erkebiskop — har været tilstrækkelig kristelige til at stille sig paa Guds Side overfor de mange Forsøg paa at gøre Gud til Nationalist. At Hærenes Gud er det gamle, ikke det nye Testamentes Gud, er vel ikke vanskeligt at forstaa for enhver, der nogensinde med *hele* sin Sjæl d. v. s. ogsaa med sin Fornuft — har bedet saaledes som Jesus lærte Menneskene at bede. Allerede Ordet Fader *vor* nøder os til Overbevisningen om, at Gud er *alle* de kæmpendes Gud og derfor ikke kan se Nederlag eller Sejr fra nogen af de kæmpendes Synspunkt. At holde Guds Navn helligt indeholder den dybeste Modsætning til at drage dette Navn ned som Part i Menneskeslagterierne i en lille Draabe af Verdensaltet. Med hvilke Øjne ser de Mennesker op mod Mælkevejen, som giver Gud Æren for Blodbadet paa Jorden? Har de ingen Anelse om, at det Rige, om hvis Tilkommen Jesus har lært os at bede, er Fredens og Kærlighedens, ikke noget jordisk Imperium? Den Guds Vilje, der, som vi haaber, vil ske som i Himlen saa og paa Jorden, har Jesus tolket os i Bjergprædiken. Det onde, som vi beder om at frelse os fra, er de lave Naturdrifters Overmagt og derfor ogsaa alle de Drifter til onde Tanker, Ord og Handlinger, som Nationalismen ophidser lige til Raseri. Vi bede om det daglige Brød til os alle, og heri ligger Modsætningen til at ville hindre andre Nationers økonomiske Opblomstring. Vi anraaber Gud om at forlade os vore Synder, hvilket ikke stemmer med, at hver eneste af de kæmpende Partier paa-

staar, at deres egen Nation er skyldfri. En Paastand, som f. Eks. foranledigede nogle Spidser indenfor Kirken til at nægte deres Underskrift i den af Sveriges Erkebiskop rejste ægte kristelige Bevægelse for en snarlig Fred.*)

Og Bønnen om at forlade os vor Skyld er uopløselig forbunden med Beslutningen om at forlade vore Skyldnere. De Bønner, der opsendes om Sejr over Fjenden, og den Tak, der opsendes for Sejren, falder død til Jorden. Thi den, der frembærer sin Gave paa Alteret, skal først forlige sig med sin Broder, hvis hans Bøn skal naa til Gud.

Det er nu mere end tyve Aar siden, jeg i Ærlighedens Navn fremhævede, at man ikke havde Ret til at kalde sig — eller Samfundet — for kristent, naar man ikke gjorde Alvor af Kristendommens *centrale Forkyndelse*. Denne er: at Samfølelse og Selvopofrelse er den smalle Vej, som fører til Livet, medens den anden af Livets store Grundkræfter — Selv-

*) Det maa have været med underlige Følelser, at vor Erkebiskop modtog Svarene paa sit Forsøg paa at samle de Kristne i en Appel om Fred. Særlig Svarene fra den kejserlige Overhofprædikant i Berlin og fra Præsidenten for det protestantiske Konsistorium i Bayern. De vil ikke undertegne den Appel om Freden, som Erkebispen har sat i Gang, idet de milde Ord om, at Fremtiden skal udfinde Aarsagerne til Krigen, ikke stemmer med Tyskernes Maade at se denne Sag paa. Begge de nævnte Prælater mener nemlig, at det *allerede* er klarlig godtgjort, at Tyskland er blevet overfaldet fra fire Sider og derfor handler i Nødværge og udfører en Kristens Pligt ved at forsvare sit Liv; og at et Medlem af det tyske Folk, som saaledes er blevet uretfærdigt anfaldet og bekæmpes med Løgne, ikke kan være med til en Udtalelse, hvorved det, som allerede er klart bevist, nemlig Tysklands fuldstændige Frihed for Skyld i Verdenskrigen, henskydes til Historiens Dom.

En fuldkomnere Bekræftelse kunde Erkebiskoppen ikke faa paa disse Ord i sit Hyrdebrev: »Hvad skal vi sige, naar Kristne af den ene eller anden Nation slutter sig sammen og tager Gud til Vidne paa deres moralske Overlegenhed og tilraaber kristne Brødre af andre Nationer: „V har ingen Skyld! I alene er de skyldige.« Jeg vil ikke lade Pressen udbrede, hvad jeg fra forskellig Side privat har hørt om, hvad man kan faa at høre i Guds Tempel.«

Saa meget meddeler Erkebispen dog, at en Kirke i Paris har genlydt af Bifald over Præstens Opfordringer til Hævn; at man i Englands Kirker prædiker mod Tyskerne som Antikristen, og at man i Tyskland tordner fra Prædikestolene omkap med Kanonerne.

opholdelsen, være sig som individuel eller national Selvhævdelse — aldrig kan faa samme Ret indenfor den *i Jesu Aand* levede Kirstendom. Netop fordi Kristendommen, naar den efterleves *ærligt*, ikke kan indrømme den enkeltes eller Folkets Selvhævdelse paa andres Bekostning, har jeg *fornægtet Kristendommens Almengyldighed i alle Livsstillinger, for alle Personer og for alle Folk.* Det er en underlig Oplevelse, at visse af mine tidligere Angribere — der bl. a. var Angribere paa Grund af min saakaldte fjendtlige Stilling til Kristendommen — nu staar paa den Side, som forkynder de *selviske Naturdrifters ubetingede Berettigelse* — naar Selvhævdelsen er nationalistisk og antager Verdenskrigens Form! Og ikke nok hermed: de samme Mennesker, som raabte paa »Gudsbespottelse«, naar jeg talte om Kristendommens relative Gyldighed, erklærer nu, — idet de stadig paastaar at have det ægte kristelige Sindelag — at intet af det, som indeholdes i Fadervor kan *blive til Virkelighed her paa Jorden,* men at vi maa henskyde saadant til — Evigheden!

For *Nationens* Skyld slutter de sig saaledes ubetinget til Selvopholdelses- og Selvhævdelseprincipet, for hvilket alle Midler er gode. At denne Grundsætning, gennemført indenfor den enkelte Stat, maa føre baglænds til Vildhedsstadiets Anarki, er saa soleklart, at dette burde blive en Anledning til at afgøre, om Anarkiet *mellem* Staterne maa anses mere uovervindeligt end det har været indenfor hver enkelt Stat?

Hvis noget er en »naiv Simplificering« af et Kæmpeproblem, saa er det Nationalisternes Godkendelse af Krigens jordiske Evighedsret. Ligesaa naivt simplificerer Tolstoy og andre dybt kristne Fredsvenner dette Problem. Den eneste virkelige Løsning har jeg og mange med mig nu i Aartier talt om: en under Strid og Lidelse tilstræbt Harmonisering mellem Selvhævdelsens og Selvopofrelsens begge lige berettigede Grundfordringer, en Harmonisering, som indenfor de enkeltes Liv er Problemet om den inderste Helliggørelse og indenfor hvert Folks Liv det inderste Kulturproblem. Paa visse Stadier i de enkeltes som i Folkenes Liv har den ene af disse Grundkræfter, paa andre Stadier den anden Overmagten. Højest vil vi naa, naar i vort Liv som Enkeltper-

soner eller som Folk, en Ligevægtstilstand er indtraadt mellem de to Grundkræfter.

I Folkenes Liv staar de store Mærkepæle ved de Punkter, hvor en *Ret, der har været magtesløs* eller en *Magt, der har været retløs,* udfylder det manglende, saa at *Retten bliver mægtig* og *Magten retfærdig.*

Den sørgelige Disharmoni i Spørgsmaalet om Krigen og Nutidens Mennesker bestaar i: at Staten har opdraget Menneskene til Lydighed mod Retten, idet de forsager deres egen uhindrede Magtudvikling, medens Staten selv handler efter den lavere Moral, som gør Magt til Ret.

Problemet er, at de Ofre af Frihed, som Individer eller Folk bringer for Rettens Skyld, faar Forbindelse med Udvidelsen af deres *virkelige* og *varige* Selvhævdelse. Overalt hvor den nu gængse Synsmaade finder et Enten—Eller og kræver et Valg mellem Magt *eller* Ret, sætter den livstroende et Baade—Og, nemlig: den enkeltes *og* Samfundets Selvopholdelse ved den enkeltes Kraftudvikling, Nationens egen og andre Nationers Selvopholdelse ved Folkets Kraftudvikling.

Den livstroende nøjes ikke med Anvisninger paa Evigheden til Trøst for Jordens himmelraabende Elendighed, det være sig at denne antager Krigens eller andre Former. — Han tror med Goethe, at »Livet selv er Livets Mening«. Med andre Ord: han tror, at *her paa Jorden* skal Problemerne løses, fremfor alt Problemet om Selvhævdelsens og Selvforsagelsens endelige Forsoning for Folkene som for de enkelte Individer. Dette er Jordelivets Opgave, og den kan ikke udskydes til »Evigheden«, eftersom det netop er Løsningen af vore *jordiske* Problemer, som vi har at udføre i denne *Brøkdel af Evigheden!* Det er den gamle Overtro om, at Evigheden er *hinsides* Jordelivet, som i denne Forbindelse volder al denne Begrebforvirring. Jordelivet er den Del af Evigheden, som vi præger ved vor bevidste Handling! Hvad der er gaaet forud, og hvad der kommer efter, det véd vi ikke. Hvad vi véd, er dette: *at vor Opgave som Evighedsvæsener er bunden til Jorden.* Vi, som hævder, at denne Opgave er at *fremme det Udviklingsforløb, hvorigennem de vilde Drifter forædles, den raa Magt viger* og *Styrke* bliver *ensbetydende*

med Magt til at udøve det rette, vi arbejder ikke alene i Kulturens og Kristendommens, men ogsaa i den dybt forstaaede Evighedstankes Medfør.

Den, som virkelig har forstaaet Jesu Tanke, maa i dette Tidsrum, hvor Bønner opsendes og Blodet udgydes i Strømme, for sit indre Syn være blevet hans Aasyn var, som Leonardo har fremstillet det, med Læben skælvende af Sorg og Øjet sænket af Skam over Judas' Daad. I enhver sand Kristens Øre maa de Ord have lydt:

»Blod skjöljer världen i en ändlös fors,
och det är du, mit hjärtas Gud, som blöder,
och världens öster, väster, norr och söder,
de åro armarne utav dit kors.«

Den eneste Mulighed for under en Krig at give Gud, hvad Guds er, det er at vise en saadan Ydmyghed som den, der taler ud af en virkelig stor Hærførers, Abraham Lincolns, Ord, da en af hans Medkristne spurgte ham, om han var sikker paa at have Gud paa sin Side. Svaret lød: »Derpaa har jeg aldrig tænkt. Jeg vilde derimod gerne vide, om jeg staar paa Guds Side.« Ingen kan paastaa, at den nuværende Krig hører til dem, som føres paa Guds Side. Med andre Ord: *som har været nødvendige for Gennemførelsen af en stor frelsende Tanke.* Ja, vi tror ikke længere paa, at Krige nu er uundgaaelige, selv om det gælder store Tankers Veje. Thi vi tror — og vi deler denne Tro med Utopisten Jesus — hvad den religiøse Renæssances Mænd *fornægter:* at Menneskeslægten kan højnes; vi er altfor fromme til at nøjes med den Virkelighed, som er. Vi brænder af hellig Nidkærhed efter at forvandle Jordens Aasyn. *Vi véd, at vi er Guds Redskaber,* naar det gælder at virkeliggøre Juleforjættelsen: at al Krig med Storm og blodig Klædning skal opbrændes.

Vi forstaar, at de, som ikke ser andet i Jordelivet end den blinde Strid mellem Naturkræfterne — med andre Ord, de, som ærligt bekender, at de ikke tror paa en Gud — ikke kan haabe, at Vilddyrsdrifterne skal kunne uddrives af Menneskeheden eller den Helligaand frigøres i denne, og at de,

staaende paa dette Grundlag, er visse paa, at Krig først ophører samtidig med Jordens Undergang. Men hvorledes staar det til i de Hjerner, som haarnakket søger at forene denne Vished med Paastanden om, at de selv er Kristendommens og Idealismens Fornyere, som mener, at de er Forkyndere af en ny antiindividualistisk Sædelighed, og samtidig gøre Dørene vide og Portene høje, for at Magten kan holde sit Indtog? Allermærkeligst er deres Paastand om, at de bærer en ny Sandhed frem. Allerede Darius indhuggede i en Klippe Magtlærens Løsen: »Hvo, som har støttet mig, har jeg støttet; hvo som har hindret mig, har jeg bortryddet.« Vor Litteratur ejer allerede et Værk, i hvilket indeholdes en Bekendelse af Matglæren, nemlig Viktor Rydbergs Digt, i hvilket denne Lære af Ahasverus meddeles til Prometheus: en Bekendelse, som svenske Professorer og Doktorer, Docenter og Studenter nu rettroende forkynder!

Ahasverus taler om, hvorledes Jesus

»... spred med sina upprorstal
bland folket ut, att det är föreskrivet
att leka barn och syskon genom livet
och leka så oss in i himlens sal.
Hans syskonliv ser man dock intet av
som för är mänskan herre eller slav;
ty hell dig starke! ve dig som är svag
det är nu världens evigt samma lag,
som ingen rubbar[1] — lika litet han,
som du, i bojar lagde upprorsman.
Guds villie visar sig i det som är;
er[2] vilja blott i det, som »borde« vara;
Gud bjuder över alla stjärnors här;
I bjuden över edra hugskott[3] bara.
— — — — — — — — — — — — — — —
Ert stridsrop är som fläderpipans drill[4]
mot braket av den åskande[5] orkanen
— — — — — — — — — — — — — — —

[1] rokke, [2] Eders, [3] Indfald, [4] Hyldefløjtens Trille, [5] tordnende.

Nu säger jag dig, galning, kort och kallt:
En kamp för liv och makt står överallt
och måste rasa genom alla tider.
— — — — — — — — — — — — — —
Och vad allt annat liv er föreskrivet,
det är en lag jämväl för månskolivet,
där kämpas öppet eller med försåt[6],
och aldrig, aldrig skal den fejden dämpas.
— — — — — — — — — — — — — —
Där kämpa här mot här och man mot man,
de svaga slaktas eller varda slavar,
de skönsta landen äro jättegravar
för folk, som skändat och förött varann.
— — — — — — — — — — — — — —
Är världen icke som hon »borde« vara
är hon likväl den yppersta som givs,
och någon bättre lär[7] väl ej din skara,
och du ej heller mana fram til livs.
När prometeiska svärmare förstått
att sätta svärd i hand på de förtryckta,
kan stundom sådan leg med seger lykta[8],
men då är segern sken och villa[9] blott,
ty Maktens lag tar ut sin rätt igen
om än i annan form, med andra män.«

Af den samme Forkynder faar vi fremdeles at vide, at Individualismen, d. v. s. den enkeltes Trods mod den Verdensordning, som hans Samvittighed ej kan anerkende, er Daarskab eller Brøde, og at Underkastelse er den rette Visdom. Naar Prometheus indrømmer, at Magtens Gud

» — — — — — råder över allt,
men i min egen värld gör han det icke,«

haaner Ahasverus ham med Ordene:

»Din egen värld, det är ett hädisk jag.«[10]

[6] Baghold, Lumskhed, [7] kan formodentlig, [8] slutte, ende, [9] Skin og Bedrag, [10] et gudsbespottende Jeg.

Prometheus giver Individualismens evige Svar:

»Utur hvars djup fornims en helig lag.«

Og denne Lov

» — — — — skal säga genom alla tider:
giv tröst och hjälp och värn åt den, som lider,
och böj dig aldrig för en självisk makt!«

Denne selviske Magt, som for sine Formaals Skyld vil binde Individualisterne under Autoriteten, bar engang *Religionstvangens* ydre Træk. Vort Folk hørte da til den »prometheiske« Skare, som optog Kampen mod Magtens Gud og vandt det Maal af individuel Frihed, som hin Tid kunde indrømme Troen og Tanken. Nu er vort Folk saaledes vanslægtet, at det ikke igen kan kende, hvorledes Magtens Gud taler i den nutidige Forkyndelse af »Statsidéen« som et Begreb, der staar over Retten. Ja en stor Del af vor Ungdom haaner Kampen

»— — — för det som borde vara,«

og godkender den mer end nogensinde forfærdelige Virkelighed, som er. Det er de samme unge, som ved Gustav Adolf-Festen talte lydeligst om det ideale Maal, for hvilket han faldt. Men i den nye Strid for Retten kan vi ikke genkende det samme Ideal som før, for hvilket Gustav Adolf kæmpede i en anden Form!

Den hellige Bekymring for, at Ens Jordeliv skal sporløst forsvinde for Slægtens Udvikling opefter, har aldrig plaget disse Mennesker, der er veltilfredse med Virkeligheden og som — henviser til Evigheden, naar de jordiske Disharmonier bliver altfor sønderivende ogsaa for deres Øren! Ved denne lidet kostbare Handlemaade mener de, at de beviser deres egen Idealisme, medens vi, som mener, at Idealismen fremfor alt er Arbejde for vore Idealer, kaldes Naturalister, naar vi peger ikke mod Himlen, men mod vor egen Pande og vort eget Hjerte for at finde den endelige Løsning paa Disharmonierne. De Herrer, som nu gør Tjeneste som Guds raadgi-

vende Statsraad, haaner vort Livssyn som »jordbundet« og vore Synspunkter paa Udviklingen som »Ormeperspektiv«.*) For dem er Individernes blinde Lydighed mod den Statsidé, som er knæsat af Folkets Ledere — altsaa for Tiden nærmest den gennem Krig at omforme Verdenskortet — den eneste ægte Idealisme. Thi gennem den bliver den enkelte Medhjælper til den kartografiske Virkeliggørelse af »Guds Vilje som i Himlen saa og paa Jorden«.

Disse Lærde, som sidder ved Skrivebordet og »leger Kortomlæggere« — medens Folkene gør det samme med Mørsere og Millionhære — glæder sig til, at med dette nye Kort bliver der vel endelig Slut paa den enfoldige Utopi, hvorefter »Fred paa Jorden« nogensinde skulde blive mulig — eftersom det jo tydeligt nok er Guds Vilje, at der skal være Krig paa Jorden. Til disse Lærdes Bevisførelse maa her mindes om et dybt tænkt Digterord: »*Et Verdenskort, der ikke har Utopia aflagt paa sig, er ikke et Øjekast værd. Thi det udelader det eneste Omraade, ved hvilket Menneskeslægten stedse vil komme til at søge Land. Hver Gang den er landet, vil den se sig om, den bliver da et bedre Land var i det fjerne og hejser paany Sejl. Fremskridt er Virkeliggørelse af den ene Utopi efter den anden.*«

Vi vil finde vor Synsvinkel større, naar vi mod det, som er, stiller vor brændende Vilje til Retfærdighed og Godhed, Sandhed og Skønhed allerede her paa Jorden, i Stedet for at udstede Anvisninger paa Evigheden til disse Kravs Fyldestgørelse. Vi tror, at denne vor Sjæls højeste Stræben er en Aabenbaring fra Evighedens Gud, ja, at den *Udviklingsdrift, som er ét med Livet, er den eneste uomtvistelige Aabenbaring af Verdensviljen.* Denne nye Tro har de, som med religiøs Begejstring ofrer deres Kræfter paa Arbejdet for Jordelivets Forvandling. For denne nye Tro er det *Menneskets onde Vilje*, ikke Guds Vilje, som er Aarsag til Krigen, og derfor kan en Omdannelse af Menneskeviljen faa Krigen til at ophøre. Denne nye Vilje medfører ikke nogen Opgivelse af

*) Originalen har: „grodperspektiv" ɔ: Frø-Perspektiv, idet en Frø kun bevæger sig paa Jorden og derfor har en meget snæver Synskreds. O. A.

Fædrelandets Livsværdier eller af Statsidéens Højhed, men tvartimod en licenskabelig Forvisning om paa bedre Vis at kunne bevare og højne disse Livsværdier og tjene denne Idé. Den, som sammenblander det individualistiske Krav paa Medbestemmelsesret i Spørgsmaal om de Fædrelandets Formaal, for hvilke man vil ofre sig, med egoistisk Ligegyldighed for Fædrelandet, det Menneske har aldrig oplevet store Øjeblikke, har aldrig anet det højeste Moment i Sjælelivet, det nemlig, hvor en Samvitighed staar ene mod alt og alle og vælger sin egen Vej til at tjene sit Land eller sin Idé. Kun den, som har oplevet dette, véd, hvor Grænsen gaar mellem Individets Lydighedspligt og den personlige Vilje. Kun han véd, at ogsaa for *Folkets Sjæl* gælder den højere Lov, som Kristendommen har givet for det enkelte Menneske: »Hvad hjælper det et Menneske, om han vinder den ganske Verden, men tager Skade paa sin Sjæl?«

Det er paa høje Tid, at den svenske Ungdom træffer sit Valg mellem Nationalismens Magtidé og Patriotismens Retsidé, mellem Ahasverus og Prometheus, mellem Asien og Europa, eller, for at bruge Gustav Adolfs Ord: mellem Djævelen og Gud. Som Vejen *nu* afstikkes, fører den lige ind i den nationale Selvopgivelse, mod hvilken Nationalisterne med berettiget Fatos har advaret os. Alene den »Statsidé«, som lægger Ansvaret for Folkets Skæbne og Ledelsen af denne i dettes egne Hænder, er vesteuropæisk og *svensk*.

Socialismen har den store historiske Opgave at rette Individualismens individualistiske Ensidighed ved Dannelsen af *Socialdemokratiet*. Dette kan aldrig ske ved Tilbagegang til den antiparlamentariske Statsidé. Det kan kun ske ved bestandig at fuldkommengøre Folkestatens Idé: ved at fordre alle Ofre af individuelle Friheder ud fra *Almenvellets*, ikke ud fra noget Klasse- eller Faamands-Herredømmes Synspunkt.

Til alle Tider og i alle Lande har den konservative Statsvisdom bestaaet i og bestaar endnu i at undertrykke den Tænkning, den Tro og det Sprog, som ikke har været anerkendt af Staten. Det sociale og radikale Demokratis Formaal er, at hver enkelt indenfor Staten skal have Lov til i

højeste Maal at udvikle sine særegne Kræfter, for derved at tjene Helheden, og til at virke selvstændig endog paa Statslivets Omraade. Nationalismen ser bestandig sin fædrelandske Opgave i Kampen mod Socialdemokratiet og Radikalismen. »Patriotismen«s Maal er, bestandig i højere Grad, at ombytte Statens *ydre* Autoritet over Medborgerne med disses *Frihed under Ansvar*, det eneste, som danner et i Sandhed etisk Grundlag for Statens Virksomhed. Derfor vil Patriotismen danne Medborgere med *individuel* i Stedet for uniform *Udvikling*, med fri Vilje til at lyde ved de Maal og Midler for Statens Virksomhed, som de har valgt i Kraft af deres Medbestemmelsesret. Det er usselt, naar man i blind Lydighedspligt lader sig drive frem paa Veje, man ikke selv har valgt, eller lader sig lede hen mod Maal, man ikke har godkjendt. Den, som læser Historien paa rette Maade, véd, at ikke alene for Borgernes Lykke, men ogsaa for Statens Bestaaen og Kraftudvikling har Selvbestemmelse haft en højere Værdi end Herskerbud. Enhver, som læser Historien paa rette Maade, véd, at Modstand — fra Individer, Klasser eller Rigsdagsminoriteter — mod det bestaaende har udgjort den første Begyndelse til en Udvikling mod højere Tilstande, til Nydannelser, som siden er bleven de højeste folkelige Værdier.

Men dette medfører ikke, at de Dyder skulde kunne undværes, som den bestaaende Stat har fostret, og som fra den militaristiske Samfundsordning er overtagen af Socialismen: Solidaritet, Disciplin, den enkeltes Underordnelse under Helheden, vil altid behøves som Grundvolden for enhver Statsbygning, for enhver Samvirken for sociale Formaals Skyld. Men i Folkestaten kommer de til at ligge til Grund for en helt anden *Overbygning* end i den imperialistiske Storstat, som nu anses for den ædleste moderne Bygningsstil.

I Folkestaten ofres der ogsaa individuelle Friheder, men kun for at naa det *endelige* Maal: Frihed, Udvikling og Lykke for alle de Individer, som udgør Folket. I Storstaten ofres Individernes Frihed, Udvikling og Lykke for det Øjemed, at *Staten* — militært og økonomisk — kan bevare *Overmagten* overfor andre Stater. Saavist som det i Aartusinder har vist

sig, at Storstaten maa være militaristisk, saalænge økonomisk og politisk Kappestrid om Magten er Statens Maal, ligesaa vist har Socialdemokratiet den Kæmpeopgave, økonomisk og politisk at organisere Verden saaledes, at hvert enkelt Folk kan faa sin Plads i Solen uden Militarisme.

Som ovenfor fremhævet vil Europas Fremtid for en stor Del komme til at bero paa, om Socialdemokrater og »Pacifister« (Fredbringere) efter Kampen fortsætter deres fra ethvert Synspunkt berettigede Modstand mod den Nationalisme, der har fremkaldt Krigen, og om de vil faa Held hertil, en Modstand, til hvilken de nu burde have vundet en hundredfoldig Styrke, netop ved deres i Gerningen beviste *Patriotisme* under Krigen. Allerede ved dennes Begyndelse fremtraadte den dybe Modsætning mellem Socialisternes og Pacifisternes Tanker om en blivende Fred og de Tanker, der var udtalt af Nationalismens Mænd. Efter en Sejr kommer den afgørende Prøve for *Patrioterne*. Hvis deres *Befrielse fra Nationalismen* bliver virkelig, saa vil de maaske kunne betyde noget for en Fredsslutning, der betrygger Verdensfreden. Sker derimod Fredsslutningen i Magtens Tegn, saa bliver denne — »anden Akt« i det europæiske Solnedgangs-Drama, af hvilket Krigen var første Akt. Al europæisk *Kraftudvikling* i opadstigende Linje, al *stor* Statskunst, al maalbevidst Folkevilje maa enes i det Formaal at betrygge Folkeindividualiteternes Frihed mod Vold. At hver Folkeindividualitet indtil videre ogsaa maa beskytte sig selv, at derfor Forsvarspligten er uafviselig, eftersom Afrustningstiden ligger fjernt ude i Fremtiden, det er en Sandhed, hvis Forkyndelse virker desto kraftigere, jo mere den holdes fri for reaktionær Islæt. Og Reaktion betyder: at et Folk, som har erobret sig Friheden og Retten, begynder at bøje sig for Magten og sér den Polarstjerne, efter hvilken den enkeltes Samvittighed bør rette sin Sejlads, i ubetinget Hengivenhed for Storstatsidéen.

For os, som var unge for fyrretyve Aar siden og nu atter ser Vesteuropas Folk i Krig, er disse fyrretyve Aar en anselig Del af det Liv, i hvilket vi haabede at blive Vidne til

mange store Sejre for Humaniteten. Men vi véd, at fyrretyve Aar er kun Sekunder i *det* Udviklingsløb, som har Millioner af Aar bag sig og Millioner af Aar foran sig. Alle vi, som maa dø uden at have oplevet nogen større Virkeliggørelse af vor Ungdoms reneste Drømme, vil dog bevare Troen paa Humanitetens endelige Sejr. Thi denne Tro er ét med Troen paa, at *Menneskeslægtens Jordeliv har en evig Mening*. Baade de, der ser denne evige Mening i i Kristendommens Lys, og de, som aner den i et andet Lys, kan mødes i *denne* Tro: en Tro, som helt og holdent er i Overenstemmelse med Biblens Bestemmelse af Troen som »en Bestandighed i det, som haabes, en fast Overbevisning om det, som ikke sés.«

Mange af dem, som nu skælver af Harme, græder af Medfølelse og vaager i Angst over al den Lidelse, alle de Rædsler, som Mennesker — kendte og ukendte af os — gennemgaar, vil ikke lade det være godt med alene at arbejde for Fremtiden. De vil handle i Øjeblikket. Disse Mennesker stiller sig da det Spørgsmaal: om der ikke er noget at gøre for at standse Krigen. Vor Erkebiskop har — ligesom Paven — forgæves rettet sin Appel til de Kristne. Verdens tolv Millioner Stemmeretskvinder forsøgte en Appel ved Krigens Udbrud; den lodes upaaagtet; hvor meget mere vilde dette da ikke blive Tilfældet nu? Endogsaa Socialisternes kraftige Manifest mod Krigen lodes upaaagtet, og ligesaa virkningsløst bliver de amerikanske Socialisters Forslag til en »Kongres«.

Nej, det bliver først, naar Verdensbranden har fortæret alt sit Brændstof, først, naar *ét* Folk har sejret eller *alle* har forblødt sig, at man kan begynde at tale om Fred. Da bliver maaske en Samvirken tænkelig mellem de ægte Kristne, Stemmeretskvinderne, Socialisterne og Pacifisterne. Denne Samvirken burde foregaa efter de Linjer, som Fredsvennerne i Tyskland, England og Holland allerede har optrukket, Linjer, som direkt stiler mod det nærmeste Maal: *formindsket*

Fare for Krig og *forøget* Mulighed for Fred*). Dette er det højeste, man i Øjeblikket kan tænke sig at kunne opnaa. Selv

*) I Holland er der i Oktober stiftet en ny Fredsforening: »*Nederderlandsche Anti-Oorlog-Raad*« med det Formaal at genoptage de internationale Fredsbestræbelser.: Den har rettet et Opraab saavel til det hollandske Folk som til andre Kulturfolk med Opfordring til at støtte Foreningen i dette Arbejde.

Foreningen fremhæver i Opraabet den nuværende Fredsbevægelses Mangel paa Evne til at have afværget Verdenskrigen og sér Grunden hertil i dens manglende Organisation. En bedre, sammenfattende Verdensorganisation vil Foreningen nu selv tilvejebringe. Som sine nærmeste Opgaver nævner den:

1) Undersøgelse af de Aarsager, som har ført til den nu udbrudte Krig.

2) Undersøgelse af de Midler, der kan tilvejebringe en stadigvarende Fred.

Undersøgelse af Krigens økonomiske, moralske og intellektuelle Følger.

4) Fremstilling af de Reformer i Folkenes internationale Forbindelser, som kan forebygge Krig for Fremtiden.

5) Dannelsen af en stærk national og international Sammenslutning af alle Fredsvenner.

De i Punkt 4 nævnte Reformer bringes til nærmere Udførelse paa følgende Maade:

a) Nærmere Samarbejde mellem Magterne i Europa,

b) Fastsættelsen af den Grundsætning, at Tvistigheder mellem civiliserede Stater aldrig maa afgøres ved Vold,

c) *Forandring i de territoriale Besiddelsesforhold maa alene ske med Samtykke af det paagældende Territoriums Indbyggere,*

d) *De lovgivende Forsamlinger — eller dog deres Udvalg — skal have større Indflydelse paa internationale Spørgsmaal,*

e) Granskning af den imperialistiske Udvidelsespolitik,

f) Frihandel eller idetmindste lige Ret til Handel paa Kolonierne,

g) Bedre Regulering af Konkurrencen paa Handelsmarkederne,

h) *Ingen privat Fordel paa Tilvirkning af Vaaben.*

i) Undertrykkelse af enhver Ophidselse af andre Nationer gennem Pressen,

j) Undersøgelse af Kaperibeføjelsens Forhold til Flaadeudgifterne.

Opraabet er undertegnet af en Række fremragende Hollændere: Statsmænd, Jurister, Lærde, aktive Forkæmpere for Freden, ja endog Kvinder.

De engelske Fredsvenner er allerede tidligere fremkommet med Forslag, som særlig i de Punkter, der her er trykt med *Kursiv*, er overensstemmende med de her fremstillede.

om de socialistiske *Omdannelsesplaner* i Spørgsmaal om *Produktion* og *Udbytte* i og mellem Folkene allerede var blevne til Virkelighed, saa vilde desuagtet nationalistisk Rivalisation om Magt kunne foraarsage Krig. Grundbetingelsen for Verdensfreden er og bliver et maalbevidst, et uafladeligt Arbejde for den *Sjælskultur*, som alene kan omdanne Nationalisme til Patriotisme.

Det er først og sidst gennem *dette* uhørt langsomme Arbejde, at Kvinderne kan virke imod Krigen og for Freden i Fremtiden.

VIII.

Fra Slagmarken saavel som fra Sygelejet har man i disse Maaneder last Skildringer om de døendes sidste Øjeblikke. Ofte har deres sidste Ord været det hjerteskærende Raab eller det svage Suk:

Mor! Mor!

Dette Udraab synes mig et Symbol paa den Fortvivlelse, som nu har grebet mange Mænd under Følelsen af Afmagt i Spørgsmaalet om Krigens Rædsler. De kalder særlig Mødrene, men ogsaa Kvinderne i Almindelighed til Hjælp for at *frelse* Verden for disse Rædsler.

Nogle af disse Mænd tror, at hvis Kvinderne i alle Lande — ogsaa de krigsførende — bad om Fred, vilde denne komme. Andre mener, at hvis Kvinderne havde Stemmeret, vilde de kunne oparbejde en fredbringende Politik; atter andre mener, at hvis Kvinderne greb til den allerede af Aristofanes anviste Udvej: at nægte at føde Børn, vild Krig blive umulig. Og som disse Mænd taler, saaledes taler endnu flere Kvinder. Men mon tænkende Mænd og Kvinder virkelig kan tro, at *Flertallet* af Kvinder allerede nu svarer til deres Forhaabninger?

Først og fremmest er Kvinderne indenfor de *krigsførende* Nationer ligesaa glødende overbeviste om, at Kampen maa føres igennem til Sejr for deres eget Folk, selv om denne skal koste Folkets sidste Blodsdraabe og dets sidste Hvid.

Kvinders Breve fra Tyskland og Frankrig er hverandre saa lige, som om de var skrevne af Kvinder af samme Nation. Enhver Appel til de krigsførende Magters Kvinder om nu at ville virke for Fredsslutningen vilde derfor blive afvist med Harme.

Hvad Stemmeretten angaar, tror ogsaa jeg, at den vilde skaffe mange gode Kvindeviljer frem til Fordel for en Freden fremmende Politik. Men efter det nu forløbne Aar burde vi grundigt vide, at der findes mange *nationalistisk* sindede Kvinder. Disse har ikke alene villet et betryggende Forsvar for Landet — i denne Villen burde *alle* Kvinder være enige — nej, de har ogsaa virket for »national« Samling og nationalt Forsvar ved at deltage i den Broderkrig, i hvilken man har brugt de Dum-Dum-Kugler, der forbydes baade af Kristendom og Kultur: Løgn og falsk Vidnesbyrd, tankeløs Eftersnak og letsindige Formodninger! Tusinder af svenske Forsvarskvinder har ved disse Midler hudflettet hæderlige og fædrelandskærlige Svenskeres gode Navn og Rygte. De nationalistisk sindede Kvinder æggede under Unionskrisen til Krig mod Norge. De udbreder sig over Nationens Forsumpning ved den hundredaarige Fred. Ja, der er dem, der nu taler om, at Sverige bør opgive sin Neutralitet. Tror nogen, at Stemmeretten vilde omvende *saadanne* Kvinder til at blive Forkæmpere for Freden?

Hvad Strejken i Retning af at føde Børn angaar, behøver man ikke at spilde mange Ord paa dens Uudførlighed. Hvad særlig de krigsførende Lande angaar, kan man lettere tænke sig, at den fædrelandske Offervillighed kunde bevæge Kvinderne til Polygami, end at de skulde forsømme den Pligt, som nu prædikes for dem: atter at skænke Fædrelandet saa mange Sønner som muligt. Og intet er vigtigere fra Nationalismens Synspunkt. Hver Stat, som bygger sin Magt og Ære paa sit Krigsberedskab, maa se paa sine Mødre med samme Øjne, som den første Napoleon, om hvem det sagdes, »at hans Blik syntes at ville rive nye Krigeremner frem af Mødrenes Skød«.

Nej, at føde mange Sønner, at ofre sine bedste Kræfter paa deres Pleje og Opdragelse, med højtløftet Hoved og glø-

dende Hjerte se dem drage ud for at sønderslides, det er, hvad Kvinderne i alle Lande kan faa Lov at vedblive med, lige indtil Folkeaanden ikke længere beherskes af det nationalistiske Syn paa Folkenes Magt, Ære og Herlighed.

Men naar vi staar overfor selve Hovedspørgsmaalet: *om* og *hvorledes* en saadan Forvandling af de sjælelige Tilstande skal ske, saa maa — trods al Nationalisme — ogsaa hos Kvinderne — den ellers trøstesløse og raadløse Tanke standse ved Kvinderne.

Thi den Periode, hvori vi lever, viser os, at en ny sjælelig Tilstand — omend hos mange halvt ubevidst — allerede begynder at danne sig hos Kvinderne.

Først og fremmest vil man finde, at medens Mændene i de kæmpende Lande har sluppet Nationalitetshadets Lidenskaber løs under Former, som man skulde have troet umulige i det mindste hos Kulturens Bærere, saa har ingen Kvinde *af Betydning* ladet sig forlede til saadanne Udgydelser. Tværtimod gaar der gennem de kvindelige Udtalelser en Genklang af Antigones Ord:

Ej til at hade, til at elske fødtes jeg.

Mangt et Budskab er kommen frem om Kvinders Godhed mod saarede Fjender. At enkelte hysteriske Kvinder i de raaeste Lag af Folket har begaaet Grusomheder mod Fjenden, er ingen Grund til at ændre det nysnævnte lyse Syn paa Kvindernes *Holdning i det hele*. Det afgørende Spørgsmaal er, om Kulturen hos de dannede Kvinder har slaaet saa dybt Rødder, at Nationalismens Vildelse ikke hos dem har antaget saa sørgelige Former som hos de med dem ligestillede Mænd. Og — saavidt jeg ved — har dette *ikke været Tilfældet*.

Tværtimod synes det, som om den nuværende Verdenskrig har stadfæstet et herligt, ægte kvindeligt Ord af Marie von Ebner-Eschenbach — det tyske Sprogomraades største nulevende Digterinde:

»Oh, sag' nicht fremder Krieg! Ein Krieg ist niemals fremd!« Saaledes som vi Kvinder i de neutrale Lande nu lider med Kvinderne i de krigsførende Lande, saaledes, tror jeg, har Medlidenheden aldrig vældet frem indenfor Menne-

skeheden siden Kristendommens store Tider. Og jeg har det Indtryk, at selv de kæmpende Landes Kvinder føler for hverandre. Men det er ikke alene *Medlidenheden*, som i disse Maaneder er vokset hos Kvinderne; det er ogsaa Viljen til at skaffe sig *Ret* til at være med i Afgørelsen i den Politik, som gennem Krigen haaner alle deres Bestræbelser indenfor den sociale Hjælpevirksomhed. Denne har jo samlet mange kvindelige Kræfter allerede i Fredens Tid, Kræfter, som middelbart eller umiddelbart arbejdede for Folkets Livshøjning, for den unge Slægts legemlige og aandelige Pleje. Ikke nok med at Kvinderne i et kæmpende Land nu sørger over Tabet af deres personlige Lykke! De sørger ogsaa over *alle deres Opofrelser*, som begraves sammen med de Millioner af Lig, som fylder Slagmarker, Skyttegrave, Gader og Floder; Ligene af Mænd, som var unge, friske, vel udrustede til Fredens Syssel med Haand og Hoved, vel skikkede som Fædre for den nye Slægt eller allerede Fædre og Opdragere af et nyt Slægtled. Hvor mange af disse Mænd er ikke bleven stærke og dygtige gennem Kvinders utallige — legemlige og aandelige — Opofrelser? Men ogsaa de Kvinder, hvem Livet har nægtet den Fryd at ofre sig for Fader eller Ægtefælle, for Søn eller Broder, Kvinder, som kun har kunnet vie Samfundet deres ømme Omsorg, de ser nu, hvorledes Krigen, middelbart og umiddelbart, hundreddobler den Nød, den Sygdom, den Værnløshed, den Forvildelse, som de i Fredstid stræbte for at formindske. Jo dybere Nutidskvinder gennem deres sociale Hjælpevirksomhed har set ind i de utallige Muligheder for Folkets Sundhed og Lykke, som bliver til intet paa Grund af Mangel paa Pengemidler, desto mere forekommer det dem vanvittigt at bortødsle de 300—350 Millioner Kroner, som det antages, at de krigsførende og de neutrale Magter *daglig* ofrer til Krigens umiddelbare og middelbare Omkostninger. Jo mere Kvinderne med vaagen Ansvarsfølelse arbejder for den nye Slægts aandelige Kultur, desto mere lider de ved de unge Sjæles Forvildelser*). Jo mere

) Som Bevis paa Nationalhadets Indgreb selv i Børnenes Sjæleliv kan følgende Smaatræk tjene: Jeg hidsætter dem uoversatte), for at

*) Oversætteren af dette Foredrag har dog anset det rettest at oversætte disse Uddrag af de tyske Blade.

de selv indvier deres Børn i den Tro, at Menneskenes sædelige Opgave er at *højne og forædle vor egen Livsvilje* og at bringe *Viljen til selv at føre et kraftigt Liv* i Samklang med *Offerviljen for det almene*, desto mere bør ogsaa Kvinderne forlange Ret til at være med til at bestemme de Maal, for hvilke de vil ofre sig selv og deres Sønner. At Kvinderne i de kæmpende Lande staar paa Højde med Mændene i Vil-

ingen skal tro, at der foreligger »Bagtalelse«. Efter Tsching-taus Fald læstes følgende:

»Ogsaa vore Børn, der overfører den frygtelige Krig i munter Leg, maa vi i nogle korte, alvorlige Øjeblikke forstyrre i deres sorgløse Ungdomsleg: Vi vil da sige til dem: »Den 7. November faldt Tsching-tau. Mærk Eder den Dato og glem den ikke, naar I er blevne Mænd, vaabendygtige Mænd.« (Berliner Tageblatt 10. Dec. 1914.)

Paa samme Maade opildnede *franske* Fædre og Mødre deres Børn efter 1870—71.

I et andet tysk Blad læstes for nylig følgende:

Stærkere tysk Selvfølelse. Den vikarierende kommanderende General for 7de Armékorps har udstedt følgende Bekendtgørelse: Gennem min Generalkommando har jeg for kort Tid siden ladet rette en Appel til Offentligheden om ikke overfor Krigsfanger at lægge nogetsomhelst ilde anbragt, falsk Medlidenhed for Dagen. *Stærkere tysk Selvfølelse!* Skal jeg være nødt til at gentage denne Opfordring? Det synes saa. Efter Beretninger, som er indgaaet til mig, er det, saavel i Münster som hvor der ellers er Krigsfanger, trods Forbudet derimod stadig Brug at stikke Lækkerier, særlig Chocolade, i Masse til Fangerne. Det er hovedsagelig Børn og Halvvoksne, særlig Smaapiger, der bestandig trænger sig frem til Fangerne. De trænger til at opdrages. Hjemmet og Skolen vil her sørge for, at de her opfører sig rigtig: hvor Advarsler ikke frugter, vil vel tilsidst eksemplarisk Afstraffelse af *utysk Opførsel* kunne hjælpe. I Sandhed, det er paa Tide. Af den *yngre Slægts Nationalfølelse* afhænger vort Folks Fremtid!

Som Modstykke følgende Billede fra England: En af mine hollandske Veninder — Religionslærerinde af Kald — hørte i en Kupé i England en ganske lille Pige i skrækkelige Ord udtale Ønsket om, at Kejser Wilhelm maatte blive myrdet, alle hans 6 Sønner lemlæstede o. s. v. Barnets Lærerinde tav dertil! Men da hun var sovet ind, begyndte min Veninde sagte at fortælle det stakkels, vildledte Barn om Kristendommens Tanker om Krigen. Efter Rejsens Slutning takkede en ung Mand, der alvorlig havde lyttet til, min Veninde og sagde: »Jeg er tysk og nu paa Vej hjem for at gøre min Pligt i Krigen. Men tro De mig! Jeg og mange Tyskere med mig hade den! Hvis der var mange, der talte og tænkte som De, blev der snart Slut paa Krigen.«

jen til at ofre sig for Fædrelandet, derpaa findes der utallige straalende Beviser. Men samtidig har mange af disse Kvinder deres Vilje staalsat af Had til Krigen, der har krævet disse Ofre for Formaalets Skyld, som Kvinderne *ikke* har godkendt og ikke har været med til at tage Beslutning om; Ofre, som Mændenes ukloge Politik har paatvunget dem, Ofre, som Mændene fordrer af Kvinderne som en selvindlysende Ting uden nogen Tanke om at yde Dem noget Vederlag derfor som Medborgere*). Stadig fra flere og flere Sider fremkommer der Krav om, at Mødrene skal have samme Ret som Fædrene til at forme den Stat, til hvilken de føder og opdrager de nye Medborgere. Stadig flere Kvinder nødes gennem det, de nu oplever, til at vaagne til Indsigt i det uretfærdige i, at de skal bære alle de Byrder, alle de Lidelser, som Krigen fører med sig, men ingen Del have i Fastsættelsen af, hvilke Linjer der fører ind i og hvilke bort fra disse Lidelser. Det er ikke alene vaabenføre Mænd, som ødelægges af Krigen: der er Millioner af Oldinge og Kvinder, som under Ødelæggelserne dræbes, bliver syge, Krøblinge, afsindige eller Selvmordere. Tusinder af Kvinder har Barnsnøden overrasket paa Flugt, under Hungersnød eller Ildsvaade, og det har kostet dem Livet; Tusinder har set deres Børn dø eller, hvad der er endnu værre, tabt dem af Syne og lever nu i Dødens Angst for deres Skæbne. Tusinder, som allerede har mistet en Række af blomstrende Sønner, véd, at man tager Sønnerne paa 16 Aar efter dem paa 17 Aar og dem paa 15 efter dem paa 16 Aar.

Men fra Dag til Dag vokser hos disse Kvinder Anelsen om den hidtil oversete Sandhed, som *Ruskin* udtrykte saaledes:

»*Der findes ingen anden Rigdom end Livet, Livet med alle dets Kræfter til Kærlighed, Glæde og Begejstring.*

*) I sidste August Maaned gik jeg og drømte om, at *nu*, da saa meget af Sveriges Velfærd maatte bero paa svenske Kvinders Beredvillighed og Klogskab, vilde Första Kammaren nok give svenske Kvinder deres Ret som Medborgere! En naiv Drøm! Thi Första Kammaren frygter for, at Kvinderne ikke vil blive tro Tilhængere af den Konservatisme, som hyldes af Kamret.

Krigen vækker Millioner af hidtil tankeløse Kvinder til at *tænke om denne af Manden dannede Verden,* som nu hærges af Krigen. Overalt mødes disse Kvindetanker af Mandstanker, som ogsaa arbejder paa en Vej ud af den anarkiske Tilstand frem til en Verdensorganisation til Betryggelse af international Fred, Arbejde og Udbytte. Ligesom mange Kvinder netop ved deres *sociale Hjælpearbejde* er blevne Socialister — idet de har indset, at dette Arbejde for en stor Del er uden Løn indenfor den nuværende Samfundsordnings Ramme —, saaledes vil mangfoldige Kvinder, som nu trodser Døden ved Sygepleje i Felten, netop gennem dette Arbejde blive bevidste Fredsvenner. Med samme Nødvendighed som det sociale Hjælpearbejde i Fredens Tid har ført de *tænkende* Kvinders Tanker hen imod den *sociale Omorganisation,* vil Sygeplejen under Krigen tvinge deres Tanker over i Retning af den *politiske Omorganisation.*

Det er paa *disse* Kvindetankers Klarhed og Kraft, at man kan støtte et vist Haab om Fremtidsfreden. Men i saa Fald maa disse Tanker give sig Udtryk ved *Opdragelsen* og ved *Undervisningen,* ved hvert *Valg* og ved hver *Tale* i det offentlige Liv og i Hjemmene.

Naar Mødrene maalbevidst opdrager deres Sønner til *Folkets Frelse* i Stedet for til *Folkets Ødelæggelse;* naar Kvinderne i Kampen mod Krigen sætter den samme hellige Iver ind, som de allerede har udvist i Kampen mod de to andre Folkeødelæggere: Alkoholen og Prostitutionen; naar de, i Modsætning til Mændene, ikke betragter Race-, Hygiejne- og Befolkningsspørgsmaal fra det Synspunkt, at skaffe det *kvantitativt* største Materiale til Folkeslagtningerne, men tværtimod at *skaffe* det *kvalitativt* ypperste Materiale til alle det fredelige Arbejdes Opgaver; saa er vi paa Vej mod Verdensfreden.

Ikke engang naar hver eneste Blodsdraabe i hver Kvindes Væsen er fyldt af Had til Krigen — til hvilken Kvinderne og Børnene altid betaler de drøjeste Omkostninger — vil Krigene ophøre. Thi saa længe Kvinderne sammen med Mændene tror, at disse Ofre *behøves* for Fædrelandets Magt og Ære; saa længe Kvinder som Mænd tror, at Krigene hø-

rer ind under *Guds Verdensplan*, i hvilken vi Mennesker ikke tør foretage Forbedringer — saa længe vil Krigene vedblive. »Det kvindeligt vege i Menneskesjælene« vil ikke *alene* være i Stand til at »indringe Brødresamfundets Fremtidsrige«. Hvad Nationalister nu kalder Folkenes »Feminisering«, d. v. s. de kvindelige eller med andre Ord kristelige Følelsesværdiers Overvægt, forslaar ikke til Løsningen af denne den største af Menneskeslægtens Kultur-Opgaver. Nej, først naar Kvinderne i enstemmig Tænken og Handlen ogsaa naar til den maalbevidste *Tankeklarhed* og *Handlekraft*, som kræves for at lede Folkenes Skæbne i en Verden, hvori vi nu maa vente længe, inden Lammet kan lege ved Løvens Hule, først da faar Kvinderne ogsaa Magt til at gribe ind i Verdensforløbet med *styrende* Hænder.

Paa mangfoldige Omraader *optager nu Kvinderne de Arbejder*, der hos de krigsførende Nationer er faldet ud af Mændenes paa Slagmarken stivnede Hænder. Paa mangfoldige Omraader udvikler Kvinderne nu beundringsværdige *organisatoriske* Kræfter. Som det er gaaet Socialisterne i de kæmpende Folk, saaledes faar vel heller ikke Kvinderne nogen *umiddelbar Løn* for deres Heltedaad. Naar Krigen er forbi, vender man atter tilbage til det gamle, og de styrende vil da paany dokumentere deres Evne til at glemme den svundne Tids Lærdomme. Men Verdensudviklingen glemmer ikke; den lader *Følger* fremgaa af *Aarsager*, Følger, som Magthaverne kan *skyde ud*, men aldrig *forhindre*. Utallige Aarsager — usynlige og synlige — arbejder nu under Verdenskrigen ikke alene for Verdensfreden, men ogsaa for det store demokratiske Gennembrud, som skal tildele Kvinderne deres Borgerret og Folkekraften den Foraarsblomstring, som man nu ubetinget haaber paa i de Folk, der er visse paa at sejre. Men — ikke alle Sejre bringer Aanderne til at vaagne, Folkekraften til at reise sig, Skaberkraften til at strømme og Tidens Aasyn til at fornyes. Hos Kvinder som hos Mænd, hos Kunstnere som hos Hverdagsmennesker, maa denne Tid udbrande megen Tant, megen Kunstlethed og megen Overfladiskhed, saafremt Folkene skal bevare Alvorstidens Storhed i Livet som i Digtning og Kunst.

Det vækker Haab, at *Fremtiden* nu er bleven en alvorlig Tanke for utallige Mennesker, der hidtil er gaaet op i Dagens Leg og Lyst eller dens Møje og Arbejde. Det er om Fremtiden, at saavel Lærd som Læg taler. Det er den, der skal forsone med Krigens Rædsler. Hvis man virkelig skal kunne have dette Udbytte af Fremtiden, maa denne i lige Grad formes af Kvinder og af Mænd. Men da maa Kvindernes sjælelige Tilstand først virkelig omformes under Indtrykkene fra Krigen. Da maa de se deres profetiske Forgængerske i den Kvinde, som paa Korstogenes Tid gik omkring paa Gaderne i en Ey i Østerland med en Vandspand i den ene Haand og en Brand i den anden — for at »slukke Helvede og brænde Himlen, paa det at Menneskene af rent Hjerte maatte hade det onde og elske det gode«. Sker dette, saa begynder Menneskeheden at slukke Helvede og skabe en Himmel her paa Jorden.

Utallige Kvinder spørger allerede nu i Krigens Dage og Nætter: Var det derfor, at jeg med Smerte fødte mine Sønner, at jeg med Vaagen og Anstrengelse bevarede dem i deres spæde Alder, at jeg fyldte deres Sjæl med mine bedste Tanker og Følelser? Mangfoldige Kvinder spørger endvidere: Er det virkelig sandt, at *Fædrelandets* Liv og Lykke behøvede den Politik, som førte til dette Offer? Og der er nogle faa, der ikke spørger mere: de har allerede sat deres Nej mod Mændenes Ja. Dette Mindretal er i Vækst. Hvad jeg nu siger med min svage Røst, det vil en Gang lyde med Bruset af Millioner Kvindestemmer:

Vi vil — og vi skal slukke Krigens Helvede og skabe Fredens Paradis!

PIOS PUBLIKATIONER I ANLEDNING AF KRIGEN

KRIGEN, Et Indlæg for Stor-Britannien af Sir Arthur Conan Doyle (5. Tusinde) 0,25

ÆRE OG VANÆRE, Tale holdt i Queens Hall i London af D. Lloyd George, M. P., Englands Finansminister (5. Tusinde) 0,25

SMAA STATERS BETYDNING, En historisk Udvikling af H. A. L. Fisher, Professor ved Sheffield Universitet (3. Tusinde) 0,35

KAN KRIG VÆRE BERETTIGET? En Fredsvens Betragtninger, af Gilbert Murray, Professor ved Oxford Universitet (3. Tusinde) 0,35

OM BARBARI, Tyskland og Rusland, af G. K. Chesterton (3. Tusinde) 0,50

FREDSBRUDET 1914, En dokumenteret Fremstilling af Erik Møller 1,00

DEN STORE KRIG, Taler holdt i Parlamentet af Marineminister Winston Churchill, Krigsminister Lord Kitchener og Finansminister Lloyd George (1-3 Tusinde) 0,50

FRANKRIG OG KRIGEN, 43 Aars fredelig og forsonlig Politik overfor Tyskland 1871—1914 af Pierre Albin 0,35

ENGLANDS KAMP FOR FREDEN, Forhandlinger ført mellem England og Tyskland 1898—1914, efter officielle Kilder af Sir Edward Cook .. 0,35

AMERIKANERNES SYN PAA KRIGEN, Et Svar paa de tyske Professorers Erklæring, af S. H. Church, Præsident for Carnegie Institute, Pittsburg 0,35

KRIGEN, FREDEN OG FREMTIDEN, Hvorledes kan Krig i Fremtiden forebygges, af Ellen Key 0,75

BELGIENS NEUTRALITET, Hvorfor den blev krænket, af J. van den Heuvel, Belgisk Statsminister, tidligere Justitsminister, Professor i Retsvidenskab ved Universitetet i Louvaine 0,35